

*Türkiye ve Yeni Medya Politikaları: Küresel Medya Yönetimi Çağında Ulus Devlet için
Umut Var mı?*

Dr. Serhat KAYMAS*

Özet

1990'lı yılların başından itibaren, küresel medya yönetiminde “serbest ticaret” üzerine yapılan vurgu, liberal demokrasilerde medya düzenlemelerini önemli ölçüde dönüştürmüştür. O kadar ki; küresel enformasyon toplumu ve bu bağlamda küresel enformasyon alt yapısı kavramları, küreselleşme süreci ile enformasyon ve iletişim teknolojileri alanında yaşanan gelişmeleri birleştiren kavramlar olarak, uluslararası örgütlerin ve Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin hükümetlerinin politik gündemlerinde önem kazanmıştır. Ancak, gelişmekte olan ülkelere, enformasyon ve iletişim teknolojilerinden yararlanabilmek için piyasaların rekabete açılması ve iletişim sektörünün giderek kuralsızlaştırılması önerilmektedir. Böylesi bir durumda, tercihini dışa açılma – neo liberal politikalar yoluyla büyümeye geçiş yönünde kullanan Türkiye gibi ülkelerde, devletin enformasyon ve iletişim teknolojileri alanına yaklaşımı değişmiş, bu alanda ulusal yenilik gibi teknoloji geliştirecek politikaların niteliği farklılaşmıştır. Enformasyon ve iletişim teknolojilerine ilişkin sözü edilen durum, bir dizi uluslararası örgüt tarafından paylaşılmakta ve hatta teşvik edilmektedir. Bu çalışmada, neo liberal politikalar eşliğinde Türkiye'nin elinden alınan politika araçları, eleştirel ekonomi politik bir yaklaşım içerisinde Türk Telekom'un özelleştirilmesi örneğinde değerlendirilmektedir. Türkiye'nin enformasyon ve iletişim politikalarındaki değişim süreci ele alınmakta ve neo liberal politikalar çerçevesinde, iletişim alanının yeniden yapılandırılmasının Türkiye için yarattığı sorunlar üzerinde durulmaktadır.

Anahtar Kelimeler : İletişim Politikaları, Ekonomi Politik, Küresel Medya Yönetimi, İnternet

Turkey and the New Media Policies: Are There Any Hopes for the Nation States in the Age of Global Media Governance ?

Abstract

Since the early 1990's, there is a growing emphasis on free trade in global media governance, which could rock the foundations of media regulation in western democracies. Even, the concept of global information society and in this regard global information infrastructure those are integrated the globalization and developments in information and communication technologies have taken center – stage position on the political agendas of several

* Hacettepe Üniversitesi Meslek Yüksek Okululu, serhatkaymas@hotmail.com

international institutions and developing states governments, like Turkey. However in order to profit from information and communication technologies it is proposed to liberalized markets and deregulated communication sector. Under these circumstances, in some countries, such as Turkey, which have given preference to neo liberal and export based development policies, nation – states approaches to information and communication policies have changed, like the “national innovation systems” and “national innovation capabilities”. These condition in the benefits of information and communication technologies is shared and fostered by international organizations. This study is deal with the process of transformation in information and communication technologies policy, and in this regard, tools of policy taken away from Turkey via neo liberal policies whitin critical economy politics. In this study, as a case of the privatization of Turk Telecom, emphasize the proposed policies and to question their impact of the implimentation of these policies in the Turkey.

Key Words : Communication Policies, Economy Politics of the Media, Global Media Governance, Internet.

Giriş

Bu çalışma; neo liberalizmin ulus devlet üzerindeki “tahribatını”, yeni medya ve iletişim teknolojileri politikaları içerisinde bakarak okumayı amaçlamıştır. Neo liberal politikalar eşliğinde, medya politikaları bir dizi küresel güç merkezinde üretilmekte, iletişim ve enformasyon politikaları ise ticari antlaşmaların önemli bir unsuruna dönüştürülmektedir. Kapitalist sermaye birikimindeki değişime koşut olarak hazırlanan politikalar, gelişmekte olan ülkeleri ulus ötesi sermayeye karşı daha da bir kırılğan hale getirmekte, emperyalizm bu kez de enformasyon ve iletişim teknolojileri alanında, ancak farklı biçimler altında, yeniden üretilmektedir. Neo liberalizmin hegemonya uğrakları içerisinde bakıldığında, söz konusu tespitler, Türkiye özelinde daha da bir anlamlıdır. Küresel kapitalizme, devletin zora dayalı araçlarının gözetiminde ve yerli sermayesinin “tarihsel blok” olarak geliştirdiği bir dizi ittifak ile eklemlenen Türkiye, enformasyon sektöründe yenilik yaratma ve yönetmesi bir yana, söz konusu alanda politika üretme iktidarını dahi kaybetmiştir. O kadar ki, Avrupa Birliği’ne uyum politikaları çerçevesinde, 2005 yılında Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi’ni özelleştiren Türkiye’nin ulusal enformasyon alt yapısını dahi kaybettiği belirtilmelidir. Bu çalışma, eleştirel ekonomi politik bir yaklaşımın izinden, Türkiye’nin iletişim teknolojileri politikalarını sorgulamakta ve gelişmesi engellenen bir ülkenin tarihini, bir dizi neo liberal politika belgesi içinden okumakta ve “Türkiye, iletişim teknolojileri ve enformasyon sektöründe niçin geride bırakılmıştır” sorusuna yanıt aramaktadır.

Enformasyon Politikaları Genel Çerçevesi: Kamusal İletişimin Piyasalaştırılmasına Doğru

Enformasyon ve iletişim teknolojileri alanını, gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkeler arasındaki farkın kapanacağı, yeni istihdam alanlarının oluşacağı, demokrasinin daha da bir güçleneceği gibi, bir dizi ütopyacı değer üzerinden tanımlayan neo liberalizmin, “iflasını”, bu alandaki politikaları üzerinden değerlendirmek olasıdır. Richard Collins’in (2006:337) belirlediği gibi; yeni enformasyon ve iletişim teknolojilerinin yönetilebilirliğine dair üç önemli hatada da, neo liberal politikaların yansımalarını gözlenir. Richard Collins, iletişim teknolojileri politikalarındaki “yaygın hataları” şöyle açıklar: İlk hata kamu politikaları alanına egemendir ve enformasyon ve iletişim teknolojilerinin “en iyi koşullarda ancak serbest pazar” kararlarıyla yönetilebileceği iddiasını taşımaktadır. İkinci hata, akademik çalışmalara egemendir, yeni medya ve iletişim teknolojilerinin ancak “ağ yönetimi” ve “kendi kendini yönetim” (*self regulation*) ile yönetilebileceğini düşünür. Üçüncü hata ise, internetin geleneksel medyadan (özellikle yayıncılık ve telekomünikasyon alanları) farklı bir yönetim içinde olması gerektiğini savunmaktadır¹. Ancak bütün bu varsayımlar, kendi içerisinde dahi, iki önemli çelişkiyi bir arada barındırmaktadır. François Bar ve Christian Sandvig’in (2008:532) belirlediği gibi; ilk çelişki “özgürleşen” pazarların aslında daha az değil daha çok düzenlemeye ihtiyaç duymasıdır. İkinci çelişki ise; Türkiye özelinde de gözlemlendiği gibi iletişim teknolojilerine sahip olmayı amaçlayan sermaye gruplarının “özelleştirme” ve “deregülasyon” taleplerine rağmen, düzenlenmiş bir rekabeti içermemesi nedeniyle beklenen faydanın sağlanamamasıdır. O kadar ki, yeni medya ve iletişim teknolojileri alanının; enformasyon sektörünü ticari kurallar ve aşılması gereken coğrafi sınırlar düzleminde yeniden düzenleyen uluslararası bir dizi anlaşmanın (WHO, GATT, GATS, NAFTA, TRIPS vb) (Törenli, 2005:12); İngiltere’de “Ofcom”, İtalya’da “Agcom” örneklerinde gözlemlendiği gibi sosyal veya kamusal yararlardan daha çok ekonomik çıkarlar üzerine temellen(diril)en düzenleyici otoritelerin (Livingstone, Lunt ve Miller, 2007:67), küresel ölçekte yeniden yapılanma ihtiyacı içindeki Çok Uluslu Şirketler ile Dünya Ticaret Örgütü’nün (WTO) hegemonyasında yönetildiği (Winseck, 2002:393), ulus devletin ise giderek sözü edilen güçler tarafından sınırlandırıldığı hatta giderek “yok sayıldığı”, özellikle 1990 sonrasında daha da bir görülmektedir. Enformasyon ve iletişim teknolojileri alanında, özellikle vahşi kapitalizme yönelen neo liberalizmin 1980’li yıllardan itibaren yeniden yapılanmasıyla, küresel medya yönetimine geçildiği yaygın olarak görülür (Puppis, 2008:126, Raboy, 2007:7, Winseck,

2002:795). Böylesi bir değerlendirme, enformasyon ve iletişim teknolojileri alanında giderek üstü örtülü bir devletsizleştirilmenin altını daha da bir belirginleştirir.

Yeni Medya Politikalarında Küresel Sermaye ve Üstü Örtük Devletsizleştirme

Enformasyon ve iletişim teknolojilerinde, gelişmekte olan ülkeler için, süre giden üstü örtülü devletsizleştirme aslında temellerini enformasyon politikalarındaki değişimden almaktadır. Ken Ducatel'e göre; enformasyon politikalarının ilk dönemi, iletişim ve enformasyon kaynaklarının ülkeler arasındaki paylaşımını ve enformasyon toplumuna geçiş sürecindeki politika belgeleri ve inisiyatifleri ile oluşturulmuşken, ikinci dönemi piyasayı geniş bir devlet desteği ile besleyen politikalarla temsil edilmektedir (aktaran Başaran, 2004:9). Gelişmekte olan ülkeler için bir dizi değişim talebinin tam da böylesi bir dönem içerisinde oluşturulduğu gözlenir. Buna göre; piyasa söz konusu sektördeki öncülüğü üstlenmektedir. Devlet ise, bir dizi örneğinde daha da bir açığa çıktığı gibi, kapitalist sermaye birikimindeki değişime koşut olarak bir "biçim" değişimi yaşama pahasına piyasayı destekleyecektir. Gerçekten de, ikinci dönem içerisindeki politikalar içerisinde bakıldığında, gelişmekte olan devletlerin sözde serbestleşme ve özgürleşme söylemleriyle, özelleştirmeler, kamusal iletişimin piyasalaştırılması, sermayenin hegemonyasına açık bir iletişim düzeni gibi temel bir değişime zorlandığı gözlenmektedir. Victor Picard'a göre (2007:122); yeni medya ve iletişim politikalarının küresel sorunlar olarak düşünülmesini sağlayan ilk politika belgeleri Yeni Dünya İletişim ve Enformasyon Düzeni içerisinde ortaya çıkmıştır. 1970'ler boyunca küresel olarak geliştirilen "uydu" politikaları, küresel sermayenin ulus devlete nasıl da yansıdığına dair anlamlı bir dizi örneği daha da bir açığa çıkartmaktadır. Yeni Dünya İletişim Düzeni, her ne kadar, soğuk savaş döneminin koşullarını yansıtsa ve bir yanını Amerika Birleşik Devletleri ve müttefiklerinin diğer yanını 1970 – 1980 yılları arasında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ve emperyalist güçlerin hegemonyasından 1970'li yıllarda kurtulan yeni bağımsız devletlerinⁱⁱ oluşturduğu bir "denge" politikası içinden kurulmuştur. Ancak, tam da böylesi bir yapılanma içerisinde, ulusal politikalar içerisinde bir medya düzenlemesi yerine küresel medya yönetimine doğru anlamlı bir gelişme dizgesinin ilk adımlarını oluşturmaktadır. O kadar ki, sözü edilen dönem boyunca, Unesco'nun "Yeni Dünya İletişim Düzeni"; yalnızca Birleşmiş Milletler'in "yeni dünya ekonomik düzeni" (NIEO) projesinin dışında karşılık bulamamıştır. Her iki projede de serbest ve dengeli bir iletişim ve ekonomik düzenin oluşması için özerk ulus devletlere duyulan ihtiyaç

vurgulanmaktayken, Amerika Birleşik Devletleri'nin 1980'li yıllardan itibaren iletişim politikaları bağlamındaki yol haritasını, Birleşik Devletler Başkanı Ronald Reagan'ın "Yeni Dünya Düzeni" (*NWO*) politikası oluşturmuştur. Böylesi bir yapılanma ise, kapitalizmin de yeni dönemine işaret etmektedir. Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği'nce gerçekleştirilen bir dizi politika belgesi içerisinde de, üstü örtülü devletsizleştirmeyi, okumak olasıdır.

Üstü Örtük Devletsizleştirmeyi İki Yaklaşım İçerisinden Okumak: Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği'nde Yeni Medya ve İletişim Politikaları

Dan Schiller'in (1999: 33) "Dijital Kapitalizm" olarak isimlendirdiği süreç, ne tek başına teknolojik ne de ekonomik bir gelişmeye işaret eder. Aksine, kapitalist sermaye birikim modelinin son evresini oluşturan enformasyona dayalı kapitalizm, tam da ulus devletlerin siyasal müdahalelerinin sonuçlarını yansıtır. O kadar ki, medyanın ulusal olarak düzenlenmesinden, küresel medya yönetimine doğru bir evrim küresel sermayenin beklisi olarak ulus devlet anlayışına yol açmıştır. Oliver Boyd Barrett'ın (2006:24), Amerika Birleşik Devletleri'nin "Uluslararası Yeni Ekonomik Düzen" (*NIEO*) ve "Yeni Dünya Enformasyon ve İletişim Düzeni" (*NWICO*) politikalarının sponsoru olarak gördüğü Unesco'dan ayrılması ve yine 1984 yılında, tekelci nitelik gösteren, AT&T kartelini parçalaması küresel kapitalizm ve kapitalist sermaye birikim koşulları hegemonyasında bir ulus devleti nasıl da ürettiğine dair bir dizi anlamlı örneği birbiri ardına sunmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'nin, 1982 yılında yürürlüğe aldığı "Uzlaşma Kararı" (*Consent Decree*) ile başlayan ve Amerika Birleşik Devletleri'nde tekelci bir nitelik gösteren AT&T'nin (*American Telegraph and Telephone Company*) 1984 yılında yedi ayrı şirkete bölünmesiyle tamamlanan sözde "anti – tekelci" yapılanma, her ne kadar, serbestleşme ve pazarda demokratikleşme söylemleriyle kurgulanmıştır. Ancak, tam aksine, uluslararası telekomünikasyon hizmetlerinin yapı ve işleyişini etkilemiş, söz konusu yeniden yapılanma içerisinde o güne değin ulusal ancak tekelci kamusal telekom işleticileri giderek ulus ötesi sermaye grupları olarak ulus devlet sınırlarının ötesine yayılmıştırⁱⁱⁱ. Kapitalizmin yeni dönemi, her ne kadar ortak amaçlara hizmet etse de, Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa'da birbirinden farklı tınılar taşır.

Avrupa Birliği ve Neo Liberal Hegemonya: Avrupalılaştırılmış Bir Liberalleşme Programı olarak Enformasyon Politikaları

Volker Schneier (1997:340); Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği'nin, enformasyon ve iletişim teknolojileri politikalarının, aynı amaçlara yönelse ve benzeri stratejileri izliyor görülse de, önemli unsurlarda farklılıklarını belirlemiştir. Enformasyon toplumu özelinde belirginleşen söz konusu farklılıkların nedeni, Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği ülkelerinde, yeni medya ve enformasyon politikalarına dair gündemin hükümetler tarafından ele alınış biçiminden kaynaklanmaktadır. Ancak bununla birlikte söz konusu süreç, Amerika Birleşik Devletleri'nde yalnızca bir iç politika kararı olarak değerlendirilebilmesine rağmen Avrupa Birliği ülkelerinde enformasyon toplumu kararlarının bir yandan Avrupa Birliği gibi ulus üstü bir örgütlenme düzeyinde öte yandan uluslararası siyasal baskılara karşı bir tepki olarak biçimlendirilmesidir. Böylesi bir yapılanma ise, yeni medya ve bileşenlerinin yönetilebilirliğine dair bir dizi politikanın farklı yöntemler izlenerek alınmasına yol açmıştır. Louise Cooke'un (2007:366) belirlediği gibi; yeni medya ve iletişim teknolojileri alanında Avrupa Birliği'nin gündemini, aslında daha çok ulus devletlerin aşılması olarak da okunabilecek olan, iki ana başlık oluşturmaktadır. Politika belgelerine yansıyan ilk başlık; Avrupa enformasyon teknoloji ürünlerinin rekabeti üzerine geliştirilen yeni medya ve enformasyon teknolojileri politikalarıdır. İkinci başlık ise, Avrupa enformasyon toplumunun oluşturulmasına yönelik olarak bir dizi politika belgesinin ortak bir "Avrupa Enformasyon Toplumu" adına uygulamaya konulmasıdır. 1994 yılındaki "Bangemann Raporu" tam da ortak bir enformasyon toplumu beklentisini yansıtmaktadır. Ancak, Avrupa Birliği'nin henüz başlangıç dönemindeki politika belgeleri içinden bakıldığında, Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği'nin birbirini izleyen ortak bir yürüyüşün adımlarını attıkları daha da bir açığa çıkmaktadır. Öyle ki, Bangemann Raporu; Avrupa enformasyon toplumunun oluşturulmasının sosyal uyum ve toplumsal refahın gerçekleştirilmesinde önemli açılımlara sahip olacağını belirtmişti. Ancak; böylesi bir toplumsal gelişme için enformasyonun pazar koşullarında üretilmesi, serbest pazar koşulları ile ekonomik gelişmenin sağlanması ve telekomünikasyon sektöründe liberal politikaların izlenmesi, daha da somut ifade ile özelleştirme politikalarının uygulanması gerektiğini ön koşullar olarak sıralamıştır. Avrupa Komisyonu'nun 1996 yılından itibaren genelde iletişim politikaları alanında izlediği genel çerçevenin, bu tarihten sonra, internet ve yeni medya

özelinde de yeniden üretilmesi dikkat çekmektedir. Ancak, Avrupa Birliği yeni medya ve iletişim teknolojilerindeki yol haritasını iki başlık altında irdelemek bütün bir genel çerçeveyi anlamlandırmak adına önemli olduğu belirtilmelidir. İlk başlık, Avrupa Birliği'nin “içerik” ve “erişim” politikaları olarak görülmelidir. İkinci başlığı ise, iletişimin ekonomi politığıne duyarlı bir çerçeve oluşturabilme amacıyla ağ ekonomisine dair bir çerçeve içerisinden “kendi – kendisini yönetim” ve “ulus üstü müdahale” içinden okumak gerekmektedir. Ancak, belirtilmelidir ki, Avrupa Birliği yeni medya ve iletişim politikaları Amerika Birleşik Devletleri'ni gecikmeli izlemekte ve internet özelinde de gözleendiği gibi; Avrupa Birliği, Amerika Birleşik Devletleri'nde izlenen politikaları, farklı amaçlara yönelik olsa da, yeniden üretmektedir. Ancak, Avrupa Birliği ülkelerinin politika üretme iktidarını daha çok Avrupa Birliği'ne aktarmaları dikkat çekmektedir. Buna rağmen Avrupa Birliği üyeleri; bir dizi nedenle iç politikalarının yerine Birlik tarafından dayatılan politikaları, her ne kadar uygulama hızları değişkenlik gösterse de, izlemeye dair bir eğilime sahiptir. Charleswood'a göre (aktaran Cooke, 2007:367) göre üye devletlerin yeni medya ve iletişim teknolojileri alanındaki ulusal politikaları yerine Birlik politikalarını bekleme nedenleri şöyle açıklanabilir:

- a) Sermaye gruplarının, var olan haklarına yönelik tehdit algılamalarından kaynaklanan direniş.
- b) Ulusal hükümetlerin, online eylemlerin denetlenmesiyle özerkliklerini kaybetme korkusu.
- c) İnternet ve bileşenlerinin özellikle yasa koyucular başta olmak üzere sosyal normlar üzerindeki etkilerinin teknolojik boyutları üzerindeki algılama eksikliği.
- d) Ulusal hükümetlerin ve yasa koyucu mekanizmaların, internet ve bileşeni olan yeni kitle iletişim araçlarının, teknolojik hızı karşısında düzenleyebiliçi kontrol mekanizmalarına sahip olamaması, teknik gelişmeler ve sosyal yansımaları üzerine yeterince hazırlıklı olunamaması.

Avrupa Birliği üye ülkelerinin, yeni medya ve iletişim politikaları alanındaki politika üretme iktidarını, üstelik henüz başlangıcından itibaren, Avrupa Birliği'ne devretmelerinin art alanını oluşturmaktadır. Üstelik böylesi bir yeniden yapılanmanın, kapitalizmin yeni birikim koşullarına koşut olarak bizzat Avrupa Birliği tarafından dayatıldığı gözlenmektedir. Örneğin; Seamus Simpson (2005:51); Avrupa Birliği üye ülkelerinin, özellikle 1998 yılındaki telekomünikasyon düzenlemelerinin ardından, her ne kadar farklı isteklilik düzeylerine sahip olsalar da, “Avrupalılaştırılmış Liberalleştirme” olarak da isimlendirilebilen ortak bir stratejik politika yanıtı geliştirmeye doğru itildiğini belirler. 1998 yılındaki yeni düzenleme, aslında, temelleri 1990'lı yıllar boyunca atılan telekomünikasyonun liberalleşmesi ve

Avrupalılaştırılması yönündeki bir dizi politikanın, söz konusu tarihten itibaren uygulamaya konulmasıdır. Maria Michalis'in (1999:151) belirlediği gibi, bütün bir politikasını “telekomünikasyon sektöründeki liberalleştirme” ve “üye ülkeler arasındaki uyum” ilkelerine dayandıran Avrupa Birliği için, söz konusu politika pratiği oldukça anlaşılabilir bir eğilimdir. Bu bağlamda, Avrupa Birliği'nin özellikle telekomünikasyon sektöründe söz konusu iki ilkeyi anlamlı bir şekilde izlediği belirtilmelidir. Öyle ki, Avrupa Komisyonu'nun 1992 yılında Avrupa Birliği üye ülkelerindeki telekomünikasyon sektörüne dair gerçekleştirdiği araştırmanın ardından, iletişim teknolojileri ve yeni medya politikaları alanında gelecekte izlenecek bir dizi alternatifin sunulmasıyla çalışma tamamlanır. Raporu göre, Komisyon'unda taraftarı olduğu seçenек yeni medya ve iletişim teknolojilerinde süre giden liberalleştirme, daha da bir açık söylendiğinde, özelleştirmenin desteklenmesidir. Birlik üyelerine telefon hizmetlerinin özelleştirilmesi ve söz konusu sürecin ise 1 Ocak 1998 tarihine kadar gerçekleştirilmesi dayatılır. O kadar ki, Avrupa Birliği'nin dayatması ile o güne değin kamu hizmeti biçiminde değerlendirilen telekomünikasyon şirketleri 1988 ve 1998 yılları arasında birbiri ardına devlet tekelinden, çok uluslu sermaye şirketlerinin hegemonyasına terk edilir. Avrupa Birliği'nin bu sektörü özelleştirme pratiği için hukuki dayanağını, Avrupa Toplulukları Adalet Divanı'nın görüşü üzerine, Avrupa Birliği Antlaşması'nın “rekabet hukuku” ile ilgili 81 – 86. maddeleri ile tek pazarın oluşturulmasına ilişkin 95'inci maddesinden almaktadır^{iv}. Bu bağlamda; Avrupa Birliği'nin giderek ulus üstü bir hegemonya projesi olarak ulus devletlerin politika üretme araçlarını elinden aldığı, üstelik bu fiili durumun giderek doğal karşılandığı da gözlenmektedir. O kadar ki; Avrupa Birliği'nin kurucu metni niteliğindeki Roma Sözleşmesi tam da söz konusu açıdan özel bir duruma sahiptir. Sözleşme maddeleri^v, Komisyona liberalleştirme programı için ayrıcalıklı haklar vermekte hatta Komisyon'un, sözleşmede tanımlanan liberalleştirme programını daha da bir etkili kılabilmek için üye devletlere yönerge ve kararları doğrudan uygulama hakkı dahi tanınmıştır. Maddelerin yürürlüğe girmesinin ardından, kamuya ait olan telekomünikasyon operatörlerine dair kararlarda Bakanlar Konseyi'nin direktifleri oylama hakkı dahi bir bakıma yok sayılmıştır. Avrupa Birliği'nin telekomünikasyon sektöründe, temel düzeyde kamusal sorumluluk kurallarına ve üye ülkelerin kararlarını dahi hiçe saydığı ve liberalleştirme programını daha çok üstü örtülü bir devletsizleştirme politikası üzerinden sürdürdüğü belirtilmelidir. Ulus devletlerin politika üretme iktidarını kaybetmesiyle sürdürülen “vahşi

deregülasyon” eğilimi tam da Dwayne Winseck’in (2002b:396) belirlediği gibi, 1984 ve 1999 yılları arasında özelleştirilen telekomünikasyon operatörü sayısını 110’a ulaştırmıştır. Böylesi bir özelleştirme furyası yalnızca süre giden özelleştirme ve kamusal alanın giderek ticarileşmesi değil bununla birlikte Dünya Ticaret Örgütü ile Avrupa Birliği’nin yeni medya ve iletişim teknolojileri alanında üstü kapalı bir koordinasyonunu da açığa çıkartmaktadır. O kadar ki, yeni medya ve iletişim teknolojileri alanında ulus devletlerin düzenlemelerinin yerine küresel bir medya yönetimine doğru ilerleyen bir yeniden yapılanma dönemi tam da neo liberal politikalarla birlikte uygulamaya konulmuştur. Böylesi bir yeniden yapılanma döneminde ise, ulus devletlerin yerine geçen güç ise Dünya Ticaret Örgütü’dür. Dünya Ticaret Örgütü’nün hegemonyasında, ulus devletler bu kez de vahşi bir özelleştirme politikası izlemek zorunda kalmışlardır.

Tablo 1: 1988 – 1999 Yılları Arasında Gelişmekte Olan Ülkelerin Telekomünikasyon Operatörlerinin Özelleştirilmesi ve Özelleştirmeler Sürecindeki İlk 10 Çok Uluslu Sermaye Şirketi (Winseck, 2002;397).

Satın Alan Telekomünikasyon Sağlayıcısı	Satın Alındığı Ülke ve Satın Alınan Şirket	Satın Alınma Bedeli (Milyon Dolar)
France Telekom	Cote d’Ivoire	660
	Sonatel (Senegal)	212
	Telecom Vanuatu	5.5
	Telecom Argentin (Arjantin)	3.867
	CTE (El Salvador)	275
	TelMex	16.032.3
	Mobil Net (Mısır)	360
		Toplam: 21,411.18
Telefonica	CRT (Brezilya)	1.151
	CTC (Şili)	115
	Intel (El Salvador)	70
	Telefonica Peru (Peru)	5.693
		Toplam: 7.029
GTE	Compania Telefonos (Venezüella)	6.905
STET (İtalya)	Telecom Srbjia (Sırbistan)	525
	Telecom Argantina	3,867
	Entel Bolivia (Bolivya)	610
	Entel (Şili)	293
	Empresa de Telecom (Küba)	366
		Toplam: 5,661

SBS / Ameritech	Telekom South Africa (Güney Afrika) Matav (Macaristan)	777.5 2,491.5 Toplam: 3,269
MCI	Embratel (Brezilya)	2,784
Deutsche Telekom	Matav (Macaristan)	2,491.5
Telekom Netherlands	PT Telekomunisaki Selular (Endonezya) SPT Telekom (Çek Cumh.)	392 1,902.5 Toplam: 2,294.5
Cable & Wireless	Telekom Vanuatu Barbados External Telecom Barbados Telco C&W Jamaica C&W Panama TSTT (Trinidad ve Tobago)	5.5 483 349 1,225 147 Toplam: 2,209.5
Swiss Telecom PTT	SPT Telekom (Çek Cumh.)	1,902.5

Telekomünikasyon şirketlerinin 1984 ve 1999 yılları arasındaki özelleştirme sürecini özetleyen tablo 1, alternatif bir okuma ile değerlendirildiğinde, gelişmiş ülkelere hatta az gelişmiş ülkelere doğru vahşi bir özelleştirme sürecinin gerçekleştirilmiş olduğu gözlenir. Özelleştirme sürecinin, gelişmekte olan ülkelere yönelik önemli bir eşitsizliğe ve iletişim kaynaklarının bir bakıma “küresel yağma” içerisinde sömürüsüne yol açtığı gözlenir.

Tablo 2: Kıtalar Göre İnternet Erişimi (www.internetworldstats a)

KİTALAR	İNTERNET ERİŞİM YÜZDESİ
Afrika	3.4
Asya	41.2
Avrupa	24.6
Avustralya ve Okyanus	1.3
Kuzey Amerika	15.7
Latin Amerika ve Karayipler	10.9
Ortadoğu	2.9

Yeni medya ve iletişim teknolojileri alanında süre giden eşitsizliği ve kültürel yağmayı yalnızca tablo 2 içerisinden okumak dahi anlamlıdır. O kadar ki, Afrika ve Ortadoğu'nun nerede ise internet erişimine sahip olamayacak denli bir yüzde ile temsil edildiği gözlenir. Oysa 1988 ve 1998 yılları arasında özelleştirilen telekomünikasyon şirketlerinin önemli bir bölümünün sözü edilen bölgelerde yoğunlaştığı belirtilmelidir. Bununla birlikte, Kıtalar içinde de %50 oranında erişime sahip olan, en azından bir Kıta dahi olsun, bulunmamaktadır. Nüfus yoğunluğu içerisinden bakıldığında Asya, internet erişimine

yoğun olarak sahip olan bir Kıta olarak görülse de, nüfusa göre internet erişiminin Avrupa’da en yoğun olduğu gözlenir. Dünya nüfus oranlarına göre internet erişimi ise aşağıdaki tablodan izlenebilmektedir.

Tablo 3: Dünyada İnternet Kullanıcıları ve Nüfus Oranı (www.internetworldstats.com b)

Kıtalar	Nüfus Oranları (2008 yılı)	İnternet Kullanıcıları (2000 yılı)	İnternet Kullanıcıları Son İstatistiği (2009 yılı)	Toplam Nüfusa Oranı	İnternet Kullanımında Gelişme	İnternet Erişimi (2009 yılı)
Afrika	975.330.889	4.514.000	54.171.500	%5.6	%113	%3.4
Asya	3.780.819.792	114.304.000	657.170.816	%17.4	%417	%41.2
Avrupa	803.903.540	105.096.093	393.373.398	%48.9	%211	%24.6
Orta Doğu	196.767.614	3.284.800	45.861.346	%23.3	%111	%2.9
Kuzey Amerika	337.572.949	108.096.800	251.290.489	%74.4	%150	%15.7
Latin Amerika ve Karayip.	581.249.892	18.068.919	173.619.140	%29.9	%850	%10.9
Avustralya ve Okyanuslar	34.384.384	7.620.580	20.783.419	%60.4	%125	%1.3
Dünya Toplamı	6.710.029.070	360.985.492	1.596.270.108	%23.8	%334	%100

Avrupa Birliği içerisinde dahi internet erişiminin, gerçekte, önemli bir eşitsizlikle temsil edildiği de belirtilmelidir. O kadar ki, Avrupa Birliği’nin son genişleme dönemi^{vi} ile birlikte, eski ve yeni üyeler arasında, benzeri bir sayısal eşitsizliğin süre gittiği belirtilmelidir. Avrupa Birliği için liberalleşme programını ve süre giden üstü örtülü bir devletsizleştirme politikalarını izlemesinin güçlü nedenleri bulunmaktadır. Öyle ki, bir yandan kültürel alanda Amerika Birleşik Devletleri’nin artan hegemonyası öte yandan Japonya’nın dijital teknoloji ve enformasyon sektöründeki ekonomik genişlemesi ile mücadele, Avrupa Birliği’nin sözü edilen alanda izlediği liberalleştirme programını giderek daha da derinleştirmesine yol açmaktadır. O kadar ki, Avrupa Komisyonu tarafından, bütün bir Avrupa Birliği’nde 2010 yılında “rekabetçi politikalar” ve “dinamik enformasyon teknolojileri” temelinde yeni bir enformasyon toplumu oluşturulacağı açıklanmıştır. Avrupa Komisyonu’nun açıkladığı, 2010 yılında dünyanın en büyük bilgi toplumu olma yönündeki hedefi; Avrupalılaştırılmış bir liberalleştirmenin daha da derinleştirilerek izleneceği yönünde “güçlü bulgular”^{vii} sergilemektedir (Golding ve Bondebjerg; 2004: 11). O kadar ki, Avrupa Birliği ülkelerinde internet erişiminin, en azından dünyanın geri kalan bölgeleriyle karşılaştırıldığında^{viii}, her ne

kadar yoğun olduğu görülse de üye ülkeler arasında sayısal bir dengenin kurulamadığı hatta internet kullanımını oldukça yoğun ülkelerin bölgelerinde anlamlı bir sayısal uçurumun bulunması dikkat çekmektedir. Tablo 4’de, Avrupa Birliği üye devletlerin nüfuslarına göre internet erişimi oranları aşağıdaki gibi yer almaktadır.

Tablo 4: Avrupa Birliği Ülkelerinde İnternet Erişimi (www.internetworldstats.com c)

Avrupa Birliği Üye Ülkeleri	2008 yılı Nüfusu	İnternet Kullanıcıları	Toplam Nüfusa Oranı
Avusturya	8.205.533	5.601.700	% 68.3
Belçika	10.403.951	7.006.400	% 67.3
Bulgaristan	7.262.675	2.368.000	% 32.6
G. Kıbrıs Rum Y.	792.604	324.880	% 41.0
Çek Cumhuriyeti	10.220.911	4.991.300	% 48.8
Danimarka	5.484.723	4.408.100	% 80.4
Estonya	1.307.605	854.600	% 65.4
Finlandiya	5.244.749	4.353.142	% 83.0
Fransa	62.150.775	40.858.353	% 65.7
Almanya	82.369.548	55.221.183	% 67.0
Yunanistan	10.772.816	4.932.495	% 46.0
Macaristan	9.930.915	5.215.400	% 52.5
İrlanda	4.156.119	2.410.549	% 58.0
İtalya	58.145.321	28.388.926	% 48.8
Letonya	2.245.423	1.324.800	% 59.0
Litvanya	3.565.205	2.103.471	% 59.0
Lüksemburg	486.006	363.900	% 74.9
Malta	403.532	95.000	% 23.5
Hollanda	16.645.313	13.791.800	% 82.9
Polonya	38.500.696	20.020.362	% 52.0
Portekiz	10.676.910	4.249.200	% 39.8
Romanya	22.246.862	7.430.000	% 33.4
Slovakya	5.455.407	3.018.400	% 55.3
Slovenya	2.007.711	1.300.000	% 64.8
İspanya	40.491.051	28.552.604	% 70.5
İsveç	9.045.389	7.295.200	% 80.7
İngiltere	60.943.912	43.753.600	%71.8
Avrupa Birliği Toplam	489.111.662	300.233.365	% 61.4

Avrupa Birliği ile üyelik müzakereleri süren Türkiye, Hırvatistan ve Makedonya’da internet erişimi ile nüfuslarına oranı aşağıdaki tabloda yer almaktadır. Aşağıdaki tablodan da izlenebileceği gibi, nüfusa oranla internet erişimi en az olan ülke Türkiye’dir.

Tablo 5: Avrupa Birliği Aday Ülkelerinde İnternet Erişimi ve Nüfuslarına Oranı (www.internetworldstats.com d)

Avrupa Birliği Aday Ülkeleri	Nüfus (2008 yılı)	İnternet Kullanıcıları	Nüfusa Oranı (yüzde)
Hırvatistan	4.491.543	1.984.800	% 44.2
Makedonya	2.061.315	906.979	% 44.0
Türkiye	75.793.836	26.500.000	% 35.0
Üye Ülkeler Toplamı	82.346.694	29.391.779	% 35.7

Avrupa Birliği enformasyon politikaları, her ne kadar alanda süre giden sayısal eşitsizlik ve kültürel yağmaya dair eleştiriler saklı kalması şartıyla, en azından Amerika Birleşik Devletleri'nin yeni medya ve enformasyon politikaları ile karşılaştırıldığında kamu hizmeti politikaları geleneği ile ulusal kimlik ve kültüre verdiği stratejik önem ile ayırt edilebilmektedir. Bu bağlamda, Avrupa Birliği'nin kamu hukuku ve evrensel hizmete erişim ilkesini özel mülkiyet ve hukukun üzerinde tutması, enformasyon toplumu kavramına ancak ulus üstü bir bütünleşmenin araçları arasında bir gündem olarak yaklaşması (Başaran, 2004:15), rekabet kuralları ve düzenlemelerini Amerika Birleşik Devletleri'nden çok daha ciddiyetle ele almasına yol açmaktadır^{ix}. Amerika Birleşik Devletleri'nin yeni medya ve iletişim teknolojileri politikaları tam da kapitalist sermaye birikimindeki yeni döneme koşut bir gelişme izlediği gözlenmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri ve Enformasyon Politikaları

Avrupa Birliği'nin enformasyon toplumu politikaları içerisinde, “Avrupalılaştırılmış bir liberalleştirme” politikası izlemesine karşı, Amerika Birleşik Devletleri'nin henüz 1980'li yıllardan itibaren neo liberal hegemonyanın hem inşasında hem de taşınmasında anlamlı bir işlevinin olduğu açıktır. O kadar ki, Amerika Birleşik Devletleri yeni medya ve iletişim teknolojileri politikalarını, 1990'lı yılların hemen başında, 1993 yılında uygulamaya koyduğu “Ulusal İletişim Alt Yapısı” (*NII, National Information Infrastructure*) politikaları çerçevesinde yalnızca Amerika Birleşik Devletleri'yle sınırlı tutmamıştır. Amerika Birleşik Devletleri, neo liberal hegemonya ulusal iletişim alt yapısı projelerinin uygulamaya konulmasından yalnızca bir yıl sonra, 1994 yılında Uluslararası Telekomünikasyon Birliği (ITU) toplantılarıyla birlikte, “Küresel İletişim Alt Yapısı Eylem Gündemi” (*GII, Global Information Infrastructure: Agenda for Action*) politikalarıyla yeni birikim düzenini küresel olarak yaygınlaştıracığı da anlaşılmıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nin 1990'lı yılların hemen başından itibaren inşa etmeye çalıştığı enformasyon toplumu politikaları, aslında

kapitalist sermaye birikimindeki yeni dönemin ihtiyaçlarına koşut olarak izlenen bir dizi politika olarak okunmalıdır. O kadar ki, Amerika Birleşik Devletleri 1990'lı yılların henüz başından itibaren bir dizi proje ile yalnızca enformasyon toplumu değil, enformasyon toplumu üzerinden, uluslararası yeni bir birikim düzeni inşa edilmiştir. Ulusal enformasyon alt yapısı, enformasyon alanında sınırlı bir alt yapı çalışması olmakla kalmayıp söz konusu altyapının bir dizi bileşeni^x içinden yeni bir birikim düzeninin uygulamaya konulmasıdır. Oliver Boyd – Barrett (2006:24), Amerika Birleşik Devletleri'nin henüz 1984 yılında söz konusu döneme değin ülkedeki AT&T kartelini kırmasını ve hem de yeni birikim düzenine geçilmesi önünde önemli bir odak olarak gördüğü Unesco'dan ayrılmasının, ulus devletler üzerinde yeni bir dönem içinde anlamlandırılması gerektiği belirler. Amerika Birleşik Devletleri'nin yeni medya ve iletişim teknolojileri alanında 1990'lı yıllardan itibaren izlediği medya politikaları, Victor Picard'ın (2007:135) belirlediği gibi tam da söz konusu yıllardan itibaren, en temel düzeyde, iki ana eğilimi sergilemektedir. Birincisi, bu yıllardan itibaren yeni medya ve iletişim politikalarının, enformasyon toplumu politikaları merkezinde tartışılması ve küreselleşme tartışmaları çerçevesinde, ulus devletin politika üretme iktidarının ve araçlarının ulus üstü örgütlenmelere geçmesidir. İletişim teknolojileri ve yeni medya alanında ulus devletin elinden alınan politika üretme iktidarı ve araçlarının daha da bir anlamlandırılabilmesi için Amerika Birleşik Devletleri'nin, Unesco'dan ayrıldıktan sonra oluşturduğu *International Telecommunications Union (ITU)* tarafından düzenlenen *World Summit on the Information Society^{xi} (WSIS)* toplantılarını değerlendirmek gereklidir. 1970 ve 1980'li yıllarda Unesco tarafından düzenlenen, NWCO (New World Communications Order) toplantılarından farklı olarak yeni medya ve iletişim teknolojileri alanında, sayısal bölünme ve erişim eşitsizliği vb, sosyal sorumluluk ve sosyal sorunlar toplantılar boyunca yer almamıştır. O kadar ki, toplantının gündemini neo liberalizmin hegemonyacı söylemleriyle koşut olarak, telekomünikasyon sektöründe özelleştirmeler, “kamu” ve “özel sektör” arasında mali ortaklıklar ve işbirliği, ITU üyesi tüm devletlerde küreselleşme sürecine paralel olarak ortak bir medya ve iletişim teknolojileri politikalarının izlenmesi toplantıların ana gündemini oluşturmaktadır. WSIS toplantıları ile birlikte ulus devletin politika üretmesi ve politika üretme iktidarı yerini giderek küresel medya ve küresel medya yönetimini gündemine bırakmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri tarafından izlenen yeni medya politikalarındaki ikinci ana eğilimi ise; söz konusu alandaki politika içeriklerinin anlamlı ölçüde değişmesidir.

Böylesi bir eğilim ise, yeni medya ve iletişim teknolojileri alanındaki politikaların öncelikle teknolojik alt yapı ve erişim sorunları ile sınırlandırılmamasına yol açmaktadır. Politika içerikleri; enformasyon toplumu üzerinden ulus devleti ve işlevlerini yeniden tanımlamaya yönelmektedir. O kadar ki, yeni medya ve iletişim teknolojileri politikalarında önemli bir belirleyici güç olarak Dünya Bankası'nı daha bir öne çıkartmaktadır. Enformasyon toplumu ve bileşenleri üzerinden ulus devleti yeniden tanımlamayı amaçlayan Dünya Bankası Gelişme Raporları, enformasyon ve iletişim teknolojilerinden uluslararası beklentileri ortaya koyan ve iletişimi ele alan ana akım kuramlara yol gösteren önemli belgeler arasında yerini almıştır (Başaran, 2004:13).

Amerika Birleşik Devletleri'nin enformasyon ve iletişim teknolojileri alanındaki politikalarının, çelişkili bir süreklilik arz ettiği de gözlenmektedir. O kadar ki, ABD tarafından gelişmekte olan ülkeler için atfettiği “gelişme” varsayımları, en azından temel bir düzeyde, “bırakınız yapsınlar” olarak da ifade edilebilen vahşi kapitalizm dönemini üretmekte, yeniden üretmektedir. Gelişme için özel sektör ve esnek düzenleme modellerini ön gören Amerika Birleşik Devletleri bu alanda, içeriğinin nasıl doldurulabileceği belirsiz olan, “evrensel hizmet” ve “açık erişimi” modellerini öne sürmekte, aslında, enformasyon toplumu kavramını giderek neo liberalizmin hegemonyasına terk etmektedir. Öte yandan, Amerika Birleşik Devletleri'nin 1990'lı yıllarla birlikte yeni medya ve iletişim teknolojileri politikaları alanında bir dizi proje üzerinden “politika transferi” gerçekleştirdiği gözlenmektedir. Üstelik Amerika Birleşik Devletleri'nin politika transferi^{xii}, Avrupa Birliği üyelerinin yeni medya ve enformasyon teknolojileri alanında gerçekleştirdiği politika transferinden hem yapısal olarak hem de pratikleri itibari ile anlamlı ölçüde farklıdır. Peter Humphreys (2002:53), Avrupa Birliği üye devletlerinin özellikle 1990'lı yılların ardından politikalar için “kitlesel transfer platformu” olarak Avrupa Birliği'nden etkilendiğini belirler. Avrupa Birliği ve üyeleri arasında gerçekleşen söz konusu politika transferleri aslında “yöndeşen bir politikalaştırma” sürecini ortaya çıkartmaktadır. Birlik üyesi devletleri söz konusu politika transferi yöntemine doğru yönlendiren ise küreselleşme ve Avrupalılaştırılma eğilimi olmuştur. Bununla birlikte, söz konusu politika transferi dönemi içerisinden bakıldığında, özellikle Avrupa Birliği'nin hem Avrupa bütünleşmesini hem de tek pazarı oluşturma yöntemi olarak özel bir vurgu geliştirdiği, telekomünikasyon sektöründe ise bir politika üretme biçimi olarak anlamlı bir biçimde kullandığı gözlenir (Wheeler, 2002:102). Bununla birlikte, Amerika Birleşik

Devletleri'nin uyguladığı politika transfer yöntemi, hem amaçları hem de söz konusu transfer gerçekleştirilme biçimleri olarak farklıdır. O kadar ki; üst başlık olarak küreselleşme içinden bakıldığında, Amerika Birleşik Devletleri'nin diğer devletler için yalnızca bir model olarak değil bununla birlikte küreselleşme gündemiyle birlikte özellikle telekomünikasyon alanındaki gelişmeleri belirleyen bir güç olarak önemli işlevlere sahip ola geldiği gözlenir. Özellikle kapitalist sermaye birikimindeki yeniden yapılanma süreci ve bu süreci yönlendiren güç olarak ulus ötesi şirketlerin ihtiyaçlarıyla birlikte düşünüldüğünde, Amerika Birleşik Devletleri'nin başta telekomünikasyon ve iletişim teknolojileri olmak üzere küresel düzeyde yeni bir mimariye başladığı belirtilmelidir. Ulus ötesi şirketlerin 1980'li yıllar boyunca sermaye fazlasını telekomünikasyon ve iletişim sektörlerine yönlendirmesi, ulusal PTT'leri ve yine ulusal yasaları şirketler önünde “sorun” olarak ortaya çıkartmıştır. Haluk Geray'ın (2002:81) belirlediği gibi; “bazı sektörlerde kendi iletişim ağlarını kuran büyük firmalar, bu ağlarda geliştirdikleri hizmetleri, başka firmalara satmak isteyince, karşılarında PTT'leri ve ulus devlet yasalarını bulmuşlardır”. Amerika Birleşik Devletleri'nin kapitalist sermaye birikimindeki yeniden yapılanma döneminde Dünya Ticaret Örgütü'nün önemli bileşenleri olarak uygulamaya sunduğu bir dizi proje, tam da ulus ötesi sermayenin, ulus devletler üzerinde hegemonya kurabilmesine yol açmıştır. Bu bağlamda, Amerika Birleşik Devletleri öncelikle 1974 yılında Ticaret Yasası'nı yeniden düzenleyerek uluslar arası ticarete yalnızca malların değil hizmetlerin de yer alabilmesini önermiş, küresel olarak ticaretin sözde serbestleştirilmesini hedefleyen Ticaret ve Tarifeler Genel Antlaşması (GATT) görüşmeleri boyunca ilk kez, uluslararası, gündeme getirilmiştir. 1986 – 1994 yılları boyunca devam eden GATT görüşmelerinin ardından, uluslararası hizmet ticaretinde temel ilkeleri ortaya koyan ve ilk çok taraflı anlaşma olan Hizmet Ticareti Genel Antlaşması (GATS) yürürlüğe girmiştir. Temel telekomünikasyon Hizmetleri Sözleşmesi (*Agreement on Basic Telecommunication*) ise 1998 yılında GATS anlaşmalarının dördüncü protokolü kapsamında yürürlüğe girmiştir.

Manuel Puppis'in (2008:411) belirlediği gibi; Temel Telekomünikasyon Hizmetleri Sözleşmesi, en temel düzeyde, iki açıdan önem taşımaktadır. Birincisi, GATS anlaşmalarının odağında özel bir yer alan telekomünikasyon hizmetlerinde başlayan ve süre giden “liberalleştirme” programının kesin ilkelere dayandırılmasıdır. İkincisi ise, izlenen liberal politikaların kota düzenlemeleri, yayıncılığın sorumluluğu, kamu hizmeti yayıncılığının ulus devletler tarafından finanse edilmesi önünde anlamlı engeller oluşturması ve ulus devletlerin

politika üretme iktidarının önüne geçerek bir bakıma yeni medya ve iletişim teknolojilerinin ulus devletler yerine küresel yönetimine yol açmasıdır. GATS antlaşmalarının bu boyutu daha çok Avrupa Birliği ve ulus devletlerin politika iktidarı ile ilişkilidir.

Telekomünikasyon sektöründe serbestleştirme, kuralsızlaştırma ve özelleştirmeleri kapsayan liberalleştirme gündemi kesin çizgileriyle ilk kez belirlenmiştir. O kadar ki, GATS antlaşmalarının dördüncü protokolü bugün dünyada telekomünikasyon servislerindeki ticaretin %90'ından daha da fazlasını üstelik doğrudan etkilemektedir. Avrupa Birliği üyeleri veya diğer ulus üstü örgütlenmelerde benzeri taahhütlerin bulunmadığı düşünüldüğünde GATS antlaşmalarının önemi daha da bir görülmektedir (Christou ve Simpson, 2007:154, Puppis, 2008:411). Buna rağmen, GATS antlaşmalarının Avrupa Birliği'ni anlamlı bir biçimde etkilediği de gözlenmektedir. O kadar ki; söz konusu etki Avrupa Birliği'nin pratikte politika uygulamaları ve söylemleri arasında anlamlı bir gerilimin oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Birliğin pratikte izlediği yeni medya ve iletişim teknolojileri alanındaki liberalleştirme politikası ile ortak bir Avrupalılık inşası bağlamında izlediği “kültürel çoğulculuk” söylemi arasında bir gerilimin doğduğu açıktır. Buna rağmen; Avrupa Birliği'nin politikalarında, kültürel çoğulculuk yerine, endüstriyel çıkarları gereği yeni medya ve iletişim teknolojileri alanına yaklaştığı belirtilmelidir. O kadar ki; GATS antlaşmalarının doğası itibari ile liberalleştirme programını daha ileri boyutlara taşımaya rağmen^{xiii}, Avrupa Birliği, yeni medya ve iletişim teknolojileri alanında, giderek GATS antlaşmalarını yeniden üreten bir konuma doğru sürüklenmektedir. Avrupa Yayıncılık Birliği'nin 2003 yılında gerçekleştirdiği bir çalışmada, böylesi bir liberalleştirme programının yalnızca gelecekteki politika üretme pratiklerini değil bununla birlikte, belki de daha da önemli olarak, Avrupa Birliği'nin bugünkü yayıncılık modelini yok etmeye doğru ilerlediğini belirlemiştir (aktaran Puppis, 2008:415). GATS antlaşmalarının bir diğer açılımı ise “fikri haklar” üzerine getirilmiştir. *The Agreement on Trade – Related Aspects of Intellectual Property Rights* antlaşmaları ise fikri hakların dünya ticaret rejimi ilkelerince yönetilmesini içermektedir. Dünya Ticaret Örgütü tarafından gerçekleştirilen diğer antlaşmalar da olduğu gibi taraf olan devletlerin, bu alandaki diğer antlaşmalarını sona erdirmekte ve fikri hakları bir bakıma pazarda alınabilir – satılabilir bir meta haline getirmektedir. Özellikle yeni bir ticareti başlatabilen ve çok uluslu şirketlerin çıkarlarını korumayı amaçlayan söz konusu antlaşma ulus devletin politika üretme iktidarının

ise altını oymaktadır. Ancak enformasyon teknolojileri ve fikri haklar, farklı çalışmaların özel gündemini oluşturmaktadır.

Neo liberal politikalarca; ulus devletin giderek nasıl da ulus ötesi şirketlerin hegemonya alanına itildiğini anlamlandırmak için Türkiye deneyimi oldukça anlamlı bir zemin oluşturmaktadır. O kadar ki Türkiye bir yandan yeni birikim düzenine hazırlıksız ve bir dizi politika üretme aracını henüz başlangıcından itibaren kaybederek girmiştir. Ancak hemen öte yandan Avrupa Birliği gibi ulus üstü siyasal bir hegemonya projesine, sözde yapısal uyum programları ile farklı bir nehrin yatağına sürüklenen bir ülke olarak yeni medya ve iletişim teknolojileri alanındaki politikalarını okumak anlamlı bir girişim olarak öne çıkmaktadır. Bununla birlikte, Türkiye'nin telekomünikasyon alanındaki dönüşüm sürecini iç dinamikleriyle değil daha çok dış dinamiklerden kaynaklanan unsurlarla oluşturduğu bu nedenle de bir yandan yeni birikim düzeni bağlamında ABD'nin ve öte yandan Avrupa Birliği'nin hegemonyasında kalarak politika üretme iktidarının henüz başından itibaren elinden alındığı söylenmelidir.

Neo Liberalizmin Uğrağı Olarak Türkiye

Neo liberalizmin hegemonya uğrakları arasında Türkiye'nin, yalnızca 1980'li yıllardan itibaren eklemlenmeye çalıştığı, kapitalizmin yeni birikim düzeni bağlamında değil bununla birlikte söz konusu eklemlenme sürecinde ulus devlete ve ulusal politikalara dair iktidarını elinden kaybeden bir ülke olarak da özel bir yeri bulunmaktadır. O kadar ki, Fikret Şenes'in (2004:20) belirlediği gibi; küresel sermayenin Türkiye'de ki olanaklara erişmesinde belirleyici olgu 1980 tarihli askeri darbe olmuştur. Askeri darbenin sağladığı; toplumsal sınıflar arasındaki uzlaşımın bozulması, sendikaların kapatılması, sermayenin vahşi kapitalizm dönemindeki uygulamalara dönüşü, kamuda sözleşmeli personel uygulamasına geçilmesiyle çalışma uyumunun yok edilmesi gibi bir dizi politika Türkiye'nin küresel sermayenin hegemonyası tarafından yönlendirilen bir ülke haline getirmiştir. Öte yandan yine söz konusu dönemde, etkisi uzun süren bir güçler ittifakının da oluştuğu gözlenir. Fikret Şenes (2004:20) sözü edilen ittifakın temel aktörlerinin; Ülkede belirli bir hegomonik konuma ulaşan ve verili koşullarda bu konunun devamlılığını sağlayamayan büyük ölçekli sermaye, Siyasal temsil krizi yaşayan ve toplumsal muhalefet karşısında güç kaybeden devlet ve siyasal yapılar ve Dünya ölçeğinde piyasa yönelimli yeniden yapılanmanın ve sermayenin aktörleri olan Dünya Bankası ve IMF'den oluştuğunu belirler.

Türkiye için “güçlü devlet ve serbest piyasa mantığı” dolayında biçimlenen güçler ittifakı, aslında, kesişen çıkarları bağlamında devletin de yeniden biçimlenmesini, kapitalist sermaye birikiminin değişen doğasına uygun bir devlet formasyonunun ortaya çıkmasını sağlamıştır. Ancak söz konusu hegemonya mücadelesi bir yandan devletin verili toplumsal muhalefeti önleyebilmesi için sahip olduğu şiddet tekeline harekete geçirirken diğer yandan yeniden yapılanma ihtiyacı içerisindeki sermayenin çıkarlarını, 24 Ocak 1980 ekonomik istikrar kararları ile karşılamayı hedeflemiştir. Bu bağlamda; 24 Ocak 1980 tarihli ekonomik istikrar kararları devletin ekonomik krizden çıkmasını sağlayacak sınırlı bir istikrar paketi olarak anlaşılabilir aksine yeni birikim düzeni içerisinde devlet biçimini yeni baştan yapılandıran ve sermayenin hegemonyasında bir devleti oluşturan düzenlemeler olarak anlaşılmalıdır. Gülten Kazgan’ın (2002:123) belirlediği gibi; 24 Ocak Kararları, Türkiye için tepeden inme bir ideoloji değişimi getirmektedir. Avamlaştırılmış liberal ideolojiyi insanlara aşılama, değer yargılarını buna göre değiştirme ile yeni bir insan tipi yaratarak avamlaştırılmış ideolojiyle ekonomiyi yeniden yapılandırma kampanyasına dönüştürmüştür. Gerçekten de, Gülten Kazgan’ın (2002:123) belirlediği gibi 24 Ocak Kararları ile temelleri atılan hurafelerle yoğrulmuş tarikat inançlarını yaygınlaştıracak kurumları, yapılanmaları özgürleştiren siyasal açılımlar gerçekleştirilmiştir. Toplumda ikili yapıyı pekiştirecek, bölünmeleri derinleştirecek uygulamaların 2009 yılı Türkiye’inde “laiklik karşıtı eylemlerin odağı olması” ancak kapatılma cezası yerine hazine yardımlarının kesilmesiyle cezalandırılan siyasal iktidarların oluşmasındaki etkisi sorgulanmalıdır. Gerçekten de, Türkiye’de enformasyon ve iletişim teknolojilerine dair politikaların, tam da sermaye birikimindeki değişime koşut olarak devlet yapısındaki değişim adına okunması gereken özel bir uğraşı oluşturduğu dikkat çekmektedir.

İletişim Teknolojileri Politikaları ve Türkiye

Türkiye, neo liberal tahribatı anlamlandırmaya dair bir çaba için, en azından iki nedenden ötürü, özel bir yere sahiptir. İlk neden, neo liberalizmin, 1980’lerden itibaren, ülkenin sermaye birikim modelinin yanı sıra resmi ideolojisini de belirleyen neredeyse tek kaynak haline gelmesidir. Üstelik Türkiye’nin siyasal tarihine bakıldığında, 1980’lerden bu güne değin siyasal iktidar partilerindeki değişimin, tıpkı Türkiye kapitalizminin çelişkili sürekliliğindeki gibi, ekonomi politik alanda yaşanmadığı belirtilmelidir. Öyle ki; Türkiye’nin 1980’lerin hemen başında liberal ve merkez sağ partilerinin elinde yürütülen yeni sağ politikalarının, Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinin ardından seçilmiş bir çoğunluk olarak

siyasal İslam'ı referans alan ve bu nedenle de Anayasa Mahkemesi tarafından, hazine yardımlarının, ancak bir kısmının kesilmesiyle, cezalandırılan iktidar partisi eliyle sürdürülmektedir.

Neo liberal politikalar içerisinde Türkiye'nin özel olarak düşünülmesini gerektiren ikinci neden ise, yine 1980'li yıllardan itibaren bir yandan Amerika Birleşik Devletleri öte yandan Avrupa Birliği'nin sarmalında bir ülke olması bağlamında ortaya çıkmaktadır. Dweyne Winseck'in (2002b:406) belirlediği gibi; Türkiye, insan haklarına dair İnsan Hakları Evrensel Beyannameyi veya Uluslararası Siyasal ve Bireysel Özgürlükler Sözleşmesi gibi, çok temel antlaşmaları onaylamaktan dahi kaçınan, ancak yeni medya ve iletişim teknolojilerini piyasa güçlerine açan ülkeler liginde yer almaktadır. Türkiye ile birlikte aynı ligi, Antik ve Barbuda, Bangladeş, Brunei, Gana, Endonezya, Malezya, Pakistan, Papua Yeni Gine ve söz konusu antlaşmaları kısmen onaylayan Çin Halk Cumhuriyetleri paylaşmaktadır. Türkiye'nin ekonomi politikalarında 1980 sonrasındaki değişimin iletişim politikaları alanındaki yansımalarını okumak, en azından, iki temel soruyu yeniden, ancak bu kez farklı bir gözle, cevaplandırmayı gerektirir. İlk soru; kamu politikalarının hedef kitlenin yapısal ihtiyaçları ve getirilen düzenlemelerin kamusal yarar ve kamu çıkarı kavramları ile ilişkisini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. İkinci soru ise, bir ülkenin enformasyon ve iletişim teknolojilerinin getirilerinden nasıl yararlanabileceğini anlamlandırmayı amaçlamaktadır. Türkiye'yi, enformasyon ve iletişim teknolojileri özelinde değerlendirmeyi amaçlayan bu çalışma için, söz konusu sorular şu şekilde belirlenmiştir.

- Türkiye'de egemen politika üretme süreçleri içerisinde bakıldığında kamusal yarar ve kamu çıkarı kavramları nasıl yer almaktadır?
- Bir ülkenin enformasyon teknolojilerinden yararlanabilmesinin ön koşulları nelerdir?

Mansell ve When (aktaran Başaran, 2004:15); bir ülkenin enformasyon ve iletişim teknolojilerinin getirilerinden yararlanabilmesi için, ilki bir enformasyon alt yapısına sahip olmak ve ikincisi bu alt yapıdan yerel ihtiyaçları gidermek üzere yararlanabilecek uygulamaların geliştirilmesi ile söz konusu oluşumları mümkün kılan bir yaratma ve yönetme kapasitesi olmak üzere bir dizi önkoşulun olduğunu belirtmektedir. Ancak Türkiye özelinden bakıldığında henüz 1990'lı yılların başından itibaren, ulusal yenilik yaratma ve yönetme yeteneğinde yaşanan bir erozyonun egemenliği daha da bir açığa çıkmaktadır. Türkiye'nin, Avrupa Birliği ile bu açıdan karşılaştırılması oldukça anlamlı sonuçlar vermektedir. Maria

Michalis (1999:150); Avrupa Birliği telekomünikasyon politikalarını, birbirleriyle ilişkili, üç önemli ilke tarafından belirlendiğini saptamıştır. Bu ilkeler, 1. Teknolojik ve endüstriyel politika sorunları, örneğin bütünleşmiş servisler, sayısal şebekeler vb. 2. Sektör için bütünleşmiş bir iç pazarın kurulması ve pazarda yer alan “oyuncular” için uyumun sağlanması 3. Özel ve spesifik programlarla söz konusu sektörün desteklenmesi. Bu bağlamda, ESRIT (Enformasyon Teknolojilerinde Araştırma ve Geliştirme için Avrupa Stratejik Programı) ile RACE (Avrupa’da İleri İletişim Teknolojileri için Araştırma ve Geliştirme Projesi), ulusal yeniliğin sağlanması adına özel düzenlemeler olarak öne çıkmaktadır.

Türkiye’de ise, ulusal yenilik yaratma yeteneğini geliştirme ve teknolojiye dışa bağımlılığı kırma yolunda PTT ve TÜBİTAK arasında sayısal teknolojiyi geliştirme amacıyla, 1974 yılında imzalanan sözleşmenin üzerinden geçen sınırlı bir süre içerisinde tamamen yürürlükten kaldırılması dikkat çekmektedir. O kadar ki, Türkiye yeni birikim düzenine eklemlenme dönemi içerisinde, özellikle Turgut Özal iktidarı ile başlayan dönem içerisinde, ulusal yenilik yaratma kapasitesinin geliştirilmesinden de ulusal enformasyon alt yapısının kurulması ve yönetilmesinden de keskin bir şekilde uzaklaş(tırıl)mıştır. Örneğin, Bilim ve Teknolojide Atılım Projesi (1995), ulusal sanayi kuruluşlarına araştırma – geliştirme yardımı kararları (1995) üzerinden geçen yalnızca bir yıl içerisinde kaldırılmıştır. Bu açıdan 13 Aralık 2000 tarihinde Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu’nun, Devlet İhale Kanunu’na göre yapılan kamu satın alımlarında, satın alma bedeli üzerinden, katma değer vergisi hariç olmak üzere, yüzde birinin araştırma – geliştirme faaliyetlerinin desteklenmesi amacıyla ayrılması gibi ilkeler ise hayata geçiril(e)memiştir (aktaran Törenli, 2005:22). Bütün bunlara rağmen, Türkiye’yi, enformasyon ve iletişim teknolojileri alanında ulusal yenilik yaratma ve yönetme kapasitesini kaybeden bir ülke olarak değil, kapitalist sermaye birikim düzeninin yeni yasaları doğrultusunda, böylesi bir yeterliliği kazanmak istemeyen bir ülke olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır. O kadar ki, Bilim ve Teknolojide atılım projesini gerçekleştirebilmenin önemli bir adımı olarak hazırlanan TUENA (Ulusal Enformasyon Alt Yapısı Ana Planı) projesinin ülke gündeminden düşürülmesi tam da enformasyon ve iletişim teknolojilerine sahip olmama yönündeki tutumu ortaya çıkartmaktadır. Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu’nun 20 Aralık 1999 tarihindeki toplantısında, Türkiye’nin ulusal enformasyon alt yapısı ana planının, Ulusal Bilgi Teknolojileri Konseyi tarafından uygulanması ve izlenmesi kararı dönemin Başbakanlık Genelgesi’nde yer almamış ve kamuoyunun gündeminden

düş(ürül)müştür. TUENA projesi sonuç raporunda da belirtildiği gibi planı, enformasyon ve iletişim teknolojileri alt yapısının kurulmasında ve enformasyon hizmetlerinin üretilmesinde yerli teknolojinin geliştirilmesi ile iletişim teknolojileri ve enformasyon hizmetlerinde iç talep yaratılarak, ülkenin yetkinleştirilmesini hedeflemekteydi (Törenli, 2005:23, TUENA sonuç raporu, 1999:85). Ulusal enformasyon alt yapısı planının reddedilmesiyle birlikte; Türkiye, Dünya Bankası'nın henüz 1993 tarihinde hükümet ile birlikte hazırladığı “Türkiye: Enformatik Sistemler ve Ekonomik Modernleşme Raporunu” (Törenli, 2005:23) izlemeye başladı. Ancak söz konusu raporun Türkiye'ye biçtiği rol, teknolojinin üreticisi olmak değil sadece enformasyon ve iletişim teknolojilerinin kullanıcısı, açıkça söylendiğinde ithalatçısı, olmaktı. Raporun ardından Türkiye, enformasyon ve iletişim teknolojileri alanında yerli sanayisini ve iç pazarını geliştirmek bir yana, giderek o güne değin sahip olduğu teknolojik alt yapı üretebilecek kurumlarını dahi, bütçe açıklarını yamamak için, özelleştirerek birbiri ardına kaybetti. 1999 ekonomik krizinin ardından PTT'nin parçalanması, telekomünikasyon ve posta hizmetlerinin birbirinden ayrılması, telekomünikasyon hizmetlerinin özelleştirilmesi yönünde geçici bir şirketin oluşturulması, yurt içi telefon görüşmesi ücretlerinin daha ucuz koşullarda sürdürülebilmesi için uygulanan çapraz sübvansiyon uygulamasının kaldırılması, iletişim teknolojileri ve enformasyon sektöründe yerli sanayinin payının azaltılması önemli örnekler olarak öne çıkmaktadır. Türkiye'nin enformasyon ve iletişim politikalarındaki tarihi, aslında, enformasyon ve teknoloji alanında geri bıraktırmışlığın tarihi olarak okumak gerekmektedir. Ancak, Türkiye'de enformasyon ve iletişim teknolojileri politikaları alanında gerçekleştirdiği Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi'nin özelleştirilmesi hem söz konusu “geri bıraktırmışlık” sürecine eklenen anlam, hem de yapılan özelleştirmenin ilk kez devlet tekelden özel bir kartel oluşumuna doğru izlediği süreç açısından oldukça anlamlıdır. Bütün bunların yanı sıra, Türkiye bütçe açıklarını özelleştirmelerle kapatmayı amaçlayan ekonomi politikasını sürdürürken, yapılan özelleştirmelerin giderek, devlet iktidarını kaybettiren düzenlemeleri de hayata geçirmektedir.

Türkiye ve Telekomünikasyon Alt Yapısının Özelleştirilmesi

Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi'nin, Türkiye'nin yerleşik, ilk ve tek (*incumbent*) telekomünikasyon operatörü olduğu dikkate alındığında 24.08.2005 tarihindeki özelleştirme operasyonun, ulusal enformasyon ve iletişim teknolojileri alanındaki yansıması ve ulus devlet iktidarının nasıl da elinden alındığını anlamlandırmak zor değildir. Gerçekten

de, ekonomik büyüklüğü ve işlevselliği açısından Dünyanın 13. Avrupa'nın ise 5. sıradaki telekomünikasyon operatörünün özelleştirilmesi, aslında, ülkenin enformasyon teknolojilerine dair tek unsurunu da elinden kaybetmesi olarak görülmelidir. Bununla birlikte, Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi'nin, sözde özelleştirilmesi, daha çok siyasal iktidarın özelleştirme sürecindeki tutumu ve bu doğrultuda gerçekleştirdiği, yine Türkiye'de ilk kez bir özelleştirme operasyonunda yapılan, bir dizi değişimin sonuçlarını yansıtmaktadır. O kadar ki, dönemin siyasi iktidarı olan Adalet ve Kalkınma Partisi'nin, özelleştirmenin tarafları arasında konumlandığı, üstelik Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ilk kez gerçekleştirilen, bir dizi düzenlemeden anlaşılmaktadır. Öyle ki, Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi özelleştirme operasyonu, diğer özelleştirmelerden farklı olarak, 406 Sayılı Kanun çerçevesinde yapılmıştır. Böylesi bir farklılık ise, siyasal iktidarın özelleştirme süreci üzerinde doğrudan bir denetim gücüne sahip olmasını sağlamıştır. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı ve Ulaştırma Bakanlığı üyelerinden oluşturulan özelleştirme komisyonu, siyasal iktidarın, özelleştirme sürecindeki etkisini belirlemektedir. Ancak, özelleştirme için bir yol haritası, 2006 yılına değin belirlenmemiştir. O kadar ki, Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi'nin blok satışı için iki kez ihaleye çıkmış ancak yeterince talep bulunamamıştır. Bunun üzerine 2003 yılı Nisan ayı içerisinde hükümet tarafından, üstelik birbiriyle önemli ölçüde farklı, iki seçeneğin eş zamanlı olarak yürütülmesine karar verilmiştir. Birbirinden oldukça farklı iki yöntem halka arz ile şirketin %51'inin blok satışlarıdır. 2004 yılından itibaren ise Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi'nin blok satış yöntemi ile satılması, kalan hisselerin ise halka arzına karar verilmiştir. Bununla birlikte, Türkiye'nin enformasyon ve iletişim teknolojileri alanındaki tek kamu kurumunun satılması sürecini, diğer özelleştirme operasyonlarından farklı olarak, ilk kez gerçekleştirilen bir dizi düzenlemenin belirlediği gözlenmektedir. Türk Telekom'un özelleştirme operasyonu boyunca gerçekleştirilen "özel" düzenlemeler şöyle gerçekleştirilmiştir: a) yabancılara yönelik sermaye sınırlandırılmasının kaldırılması ve devletin elinde bulunması gereken "altın hisse" oranının kapsamının çok daha sınırlandırılması. Altın hisse oranı, özelleştirilen kamu kuruluşlarında devletin kontrol ve denetim gücünü düzenleyen önemli bir hisse oranı iken, Türk Telekom özelleştirilmesinde yer verilmemiştir. b) Türk Telekom'un sorunlu alacaklarına ilişkin düzenlemelerin yapılması. Bu düzenlemeler, Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi'nin hizmet zararları olarak öne çıkmaktadır. Türk Telekom'un satılmasından önce, o güne değin zarara yol açan borçlarının,

tasfiye edilmek istenmesi satın alacak olan sermaye grubuna borçsuz bir kamu kurumu devretmek anlayışından kaynaklanmaktadır. c) Daha önce hiçbir özelleştirme operasyonunda özel bir madde olarak düzenlenmeyen bir diğer madde ise, Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi'nin %100'ünün satılabilmesidir. d) Özelleştirilen şirkette, kamu payının %50'nin de altına düşmesiyle birlikte, asli ve sürekli görevlerde çalışan personelin devirden sonraki bir ay içerisinde başka kurum ve kuruluşlara nakledilmek üzere Devlet Personel Başkanlığı'na bildirilmesi ise bir diğer maddeyi oluşturmaktadır. Özelleştirilen kamu kurumlarındaki personelin diğer kurum ve kuruluşlara gönderilmesi ise hem emek üzerindeki tahakkümü hem de söz konusu personelin özlük hakları sorunlarına yol açmaktadır. Ancak bu konu, devletin emek üzerindeki tasarrufu, bu çalışmanın kapsamının dışındadır. e) Şirket üzerindeki çeşitli vergi yükümlülüklerinin kaldırılması ise özel düzenlemelerin son maddesini oluşturmaktadır. Bununla birlikte, Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi'nin kamu yararlı, Deprem Afet Fonu, Sivil Savunma Fonu, Milli Prodüktivite Merkezi, Türk Standartlar Enstitüsü gibi, bir dizi kuruma ödediği verginin kesilmesi ve satın alacak olan şirkete kamu yararına ilişkin hiçbir düzenlemenin gerçekleştirilmemesi dikkat çekmektedir (www.tk.gov.tr, 2009:8).

Bakanlar Kurulu tarafından gerçekleştirilen, sözü edilen düzenlemelerin ardından Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi'nin 15.10.2004 tarihinde, şirket hisselerinin %55'inin blok olarak satılması kararlaştırılarak duyuruların yapılması aşamasına geçilmiştir. 25.11.2004 tarihinde yerli ve yabancı medya kuruluşlarında ihale ilanı yayınlanır ve ihale, 1.07.2005 tarihinde sonuçlanır. Türk Telekom için, ulus ötesi 4 büyük sermaye grubu teklif verir ve şirket, en yüksek teklifi veren Suudi Arabistan sermayeli Oger Telecom Ortak Girişim Grubu'na 6 milyar 550 milyon dolara satılır. İkinci büyük grup ise 6 milyar 500 milyon dolar teklif veren İtalyan sermayeli Etisalat ve Çalık Ortak Girişim Grubudur. Çalık Grubu'nun sonraki dönemlerde Türkiye'nin ikinci büyük medya grubu olan Sabah – A TV Grubu'nu satın aldığı ve şirketin üst yönetiminde Başbakan Tayyip Erdoğan'ın damadının olduğu dönem içerisinde medya gruplarında sıklıkla haber olarak yayınlanacaktır. Bununla birlikte, Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi'nin gerçekte bedelinin altında satıldığı, üstelik Türkiye'nin enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki tek kamu şirketinin yine kamu kaynaklarıyla özel bir iletişim tekeline “devredildiğine” ilişkin görüşler de yaygındır. Örneğin Can Önder (2005:1); Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi'nin değer / maliyet hesaplarını daha önce bir dizi yolsuzluk olayına karışan Arthur Andersen Danışmanlık şirketinin yaptığı

ve gerçeği yansıtmadığını belirlemiştir. O kadar ki Önder, Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi'nin 2003 yılındaki karı 2.16 katrilyon Türk Lirası iken, özelleştirme sonucunda satın alan Oger Telecom Ortak Girişim Grubu'nun bütün bir şirketi, yaklaşık 3 yıllık karına ve 5 taksitte satın aldığını saptamıştır. Buna rağmen, Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi'nin özelleştirilmesi aslında özelleştirmenin sonuçları ile Türkiye'nin enformasyon ve iletişim teknolojileri alt yapısına yansımaları bağlamında da okunmalıdır.

Özelleştirmenin Ardından Türkiye'de Enformasyon ve İletişim Alt Yapısı

Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi'nin özelleştirilmesi, Türkiye'nin yalnızca enformasyon ve iletişim teknolojileri alanında sahip olduğu tek ulusal şirketinin satılması ve yerine özel bir kartelin geçmesi ile değil bununla birlikte, enformasyon ve iletişim teknolojisi alanında dışarıya bağımlılığı giderek artan bir ülkeye yansımaları bağlamında da dikkat çekmektedir. Şirketin satılmasının ardından bir kamu tekelinin yerine bu kez de, devlet eliyle meydana getirilen özel bir tekel ile kartel oluşumuna açık, kırılabilir bir telekomünikasyon sektörü bırakılmıştır. Türk Telekom, enformasyon ve iletişim teknolojileri sektöründe girdiği mülkiyet yoğunlaşması ve piyasadaki egemen gücünün yanı sıra, ulusal enformasyon alt yapısına tek başına sahip olması nedeniyle de sözü edilen sektörde rekabetin oluşması önündeki temel bir engel olarak dikkat çekmektedir. O kadar ki, Telekomünikasyon Kurumu tarafından hazırlanan raporda (www.tk.gov.tr), alternatif telekomünikasyon firmalarının kiralık devreler, data hatları ve internet açısından Türk Telekom ve TT Net'e "muhtaç" hale getirildiği belirlenmiştir. Bu bağlamda, yapılan özelleştirmenin, Türkiye'de enformasyon ve iletişim teknolojileri pazarının geliştirilmesini engellediği açıktır. Özelleştirme sürecinin ardından bir diğer önemli gelişme ise, yasal düzenlemelerin Türk Telekom ve iştirakleri için boş bırakılan, daha doğru bir ifadeyle, orman yasalarına terk edilen şirketleşmiş yapısıdır. Türkiye'de, Amerika Birleşik Devletleri'nin 1996 yılındaki "*Telecommunication Act*", Avrupa Birliği'nin ise 1998 yılındaki "*Green Paper*" ile yasal olarak düzenledikleri (Michalis, 1999:163) yakınsamaya ilişkin yasal düzenlemelerini gerçekleştirmemesinden kaynaklanan bir dizi sorunla karşılaşmaktadır. Çünkü yakınsama tek başına teknoloji ve pazar arasındaki sınırların belirsizleşmesi, eski sınırların kalkması değildir. Aksine medyada çoğulculuk, kültürel çeşitlilik, yeni mesleklerin oluşması, sosyal ve bölgesel uyum ile demokratik bir toplum anlayışının gelişmesini yakınsama belirlemektedir. Türkiye'de ise; Türk Telekom'un şirket iştiraklerine bakıldığında, medyada çoğulculuk ve kültürel çeşitlilik

kavramlarını yok eden bir yapılanma gözlenmektedir. Türk Telekom, sektörün gelişmesini engelleme tehdidinin yanı sıra TT Net, Argela, Innova, Assist, IES şirketlerinin doğrudan sahibidir. Bunun yanı sıra, Avea ve yurt dışında telekomünikasyon operatörlüğü gerçekleştiren CETELL şirketlerinin kontrol hisselerine sahiptir. Argela'nın yazılım, Innova'nın bilgi ve iletişim teknolojileri, Assist TT'nin müşteri hizmetleri ve merkezi yönetimi, IES'in eğitim içerikleri, TT Net'in ise perakende seviyede internet erişim hizmeti yaptığı gözlenmektedir. Enformasyon ve iletişim teknolojilerinin alt yapısı ile söz konusu alt yapının kültürel bileşenlerini tek bir şirketin üretmesi medyada çeşitliliği sınırlandırdığı gibi daha da önemlisi kültürel çoğulculuk kavramını da yok edebilecek bir potansiyele sahiptir. Türk Telekom'a alternatif olabilecek, kablo alt yapısı vb, sektörlerin geliştirilmemiş olduğu da dikkate alındığında, “tehdit” daha da bir anlamlı hale gelmektedir. Bununla birlikte, özelleştirmenin piyasa yapısı üzerindeki etkisinin yanı sıra, tüketici üzerindeki etkileri de ele alınmalıdır. Türkiye’de, enformasyon ve iletişim teknolojileri alanında pazar yapısının değişmemesine ve 2005 yılından itibaren sektörde yeni yatırımların gerçekleştirilmemesine rağmen, Türk Telekom ve 3 GSM firmasının, abone başına elde edilen net kazancı gösteren, “arpu” değerlerindeki artış olarak öne çıkmaktadır. 2005 yılındaki 13 dolardan, 2007 yılında 27 dolar seviyesine yükselen arpu (www.tk.gov.tr) değeri, aslında, tüketicinin aynı hizmet kalitesine daha fazla bedel ödemesi anlamına gelmektedir. Türkiye’nin enformasyon ve iletişim teknolojilerinde dışarıya bağımlı yapısı nedeniyle, tüketici tercihleri, çoğu kez, dikkate dahi alınmamakta ve döviz fiyatlarındaki değişim, tüketicinin her geçen gün daha da fazla bedel ödemesine yol açmaktadır. Bununla birlikte Türkiye’de tüketicinin alternatiflere sahip olmadığı ve iletişim teknolojileri pazarının kırılğan yapısı nedeniyle giderek tercih haklarını daha da çok kaybedeceği görülmektedir.

Sonuç

Türkiye’nin 1980’lerden itibaren, üstelik içsel dinamikleri ve ihtiyaçlarından daha çok dışsal dinamiklerin yönlendirdiği, bir dizi yapısal programla eklemlenmeye çalıştığı neo liberalizmin, gerçekte, gelişmiş ülkelere doğru tek taraflı bir bağımlılık yaratan, çifte standartları içeren bir doğasının olduğu oldukça açıktır. Bu yönüyle, klasik liberalizmin “bırakınız yapsınlar” anlayışını içeren, vahşi kapitalist düzene geri dönüşü düşündüren bir dizi uygulama bulunmaktadır. O kadar ki, neo liberal politikaların bu kez de ulus ötesi bağlamda vahşi kapitalist dönem uygulamalarını yeniden ürettiği gözlenmektedir.

Enformasyon ve iletişim teknolojisi alt yapısının küresel bir piyasa mantığı içerisinde yönetilmesini amaçlayan GATT, GATS, MAI (*Multinational Agreement on Investment*), TRIPS ve uluslararası tahkim gibi bir dizi politika aracı çok uluslu sermayenin hegemonyası için açık bir küresel piyasa oluşturmaktayken, gelişmekte olan ülkeler sınırlandırılmakta hatta ulus devlet giderek tasfiye edilmektedir. Ulus ötesi düzenlemelere meşruiyet kazandıran politikalarla, enformasyon ve iletişim teknolojisi alt yapısı, ticari antlaşmaların önemli bir bölümü haline getirilmekte ve gelişmekte olan ülkelere, üstelik ulusal politikaların tasfiye edildiği bir dizi düzenlemeyle, sunulmaktadır. Küresel olarak yönetilen, enformasyon ve iletişim teknolojileri pazarının ise, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki “teknolojik farkın” kapatılması bir yana giderek tek taraflı bir bağımlılık yaratacak derecede derinleştirilmektedir. O kadar ki, küresel piyasa ve çok uluslu şirketler döneminde kültürel emperyalizm ve sömürgeciliğin yeniden ancak bu kez farklı bağlamlar içerisinde düşünülmesi oldukça anlamlı bir çaba olarak öne çıkmaktadır. Gelişmiş ülkelerin, enformasyon ve iletişim teknolojileri alt yapısı üstünlüğünü kullanarak, küresel bir kontrol mekanizması oluşturması ve gelişmekte olan ülkelerle gerçekleştirilen ticari ilişkiler, gelişmekte olan ülkelerin toprak, iş gücü ve hammadde gibi yenilenmesi zor kaynaklarının sömürüsüne yol açmaktadır. O kadar ki; neo liberal politikalar eşliğinde gelişmekte olan ülkelere serbestleşme, özgürleşme, kaliteli, hızlı, ucuz ve verimli hizmet sunumu gibi söylemler eşliğinde dayatılan uluslararası yeni birikim düzeni, küreselleşme sürecinin, kuşatıcı ve sömürgeleştirici etkisini anlamlı bir biçimde gizlemektedir. Neo liberal politikaların bir uğrağı olarak, Türkiye’nin de 1980’li yıllardan itibaren “farklı bir nehrin yatağında” yüzmeye başladığı gözlenir. Türkiye kapitalizminin bir dizi ittifak kurarak oluşturduğu “tarihsel” bloğun baskısıyla “ithal ikameci sermaye birikim” modelinden, sözde “ihracata dayalı” birikim modeli ile kapitalizmin yeni birikim düzenine uydurmaya çalıştığı adımları, en az diğer alanlarda olduğu kadar, enformasyon ve iletişim teknolojileri alanında da birbiri ardına yaşanan kayıplara yol açmıştır. Dünya Bankası’nın 1993 yılındaki raporunda Türkiye’ye biçilen rol, enformasyon ve iletişim teknolojilerinde ulusal yenilik yaratma ve yönetme kapasitesini kaybeden bir ülkeyi daha da bir görünür kılmıştır. İletişim teknolojilerinde yerli sanayisini kurmak ve geliştirmek yerine dışa bağımlılığını bir bakıma çelişkili bir süreklilik içerisinde sürdüren Türkiye, özelleştirme sonrasında ulusal enformasyon alt yapısını dahi kaybetmiştir. O kadar ki, özelleştirmenin ardından bölgeler arasında sayısal eşitsizlik, hizmet ulaştırılmadığı için,

giderek daha da bir derinleşmektedir. Oysa henüz 2003 yılında Birleşmiş Milletler'in girişimi ile bilgi toplumuna dönüşüm ve bu amaçla enformasyon ve iletişim teknolojileri potansiyellerinin tartışıldığı Dünya Bilgi Toplumu Zirvesi'nin "Türkiye Katkısı" özel bölümünde, enformasyon hizmetlerine erişimin gelişmiş ülkelerden daha çok, gelişmekte olan ülkeler için yaşamsal bir sorun olduğu vurgulanmaktaydı. Bilgi toplumuna dönüşüm için toplumun tüm kesimlerinin evrensel hizmetlere eşit ölçüde ve eşit erişim gücüyle katılması gerektiği vurgusuna rağmen, Türkiye alt yapı hizmetlerini bir bakıma tek bir şirketin "insafına" terk etmiştir. Türk Telekom'un, alt yapı açısından dünyanın 13. Avrupa'nın ise 5. büyük sabit telefon operatörü olmasının dışında, Avea'nın da %81 oranındaki hissesini elinde bulundurduğu dikkate alınırca sabit ve mobil telefon, veri ve internet hizmetlerinde ülkenin geleceğini belirleme gücüne sahiptir. Üstelik diğer operatörlerin de alt yapı hizmetlerinde piyasaya giriş koşullarını önemli ölçüde belirlediği de dikkate alınmalıdır. Türkiye'nin bir "bilgi toplumuna" dönüşmesi sözü edilen bütün bu etkenlerden ötürü oldukça güç görünmektedir ki, 30 Temmuz 2009 yılında Türkiye'nin nerede ise dünya sonuncusu olarak, "Uluslararası Telekomünikasyon Birliği – 2000" veya daha da bilinen ismi ile 3G standartlarına geçiş döneminde de ortaya daha da bir çıkmıştır. Japonya'da 2001, Avrupa Birliği'nde ise 2003 yılından itibaren kullanıma sunulan hizmetler, Türkiye'de ancak 2009 yılında sunulabilmiştir. Türk Telekomünikasyon Kurumu'nun 7 Eylül 2007 yılında açtığı 3. Nesil lisans ihalesi, ihaleye tek bir operatörün katılması diğerlerinin ise numara taşınabilirliği olmaksızın ihalelere katılmayacaklarını bildirmesi üzerine iptal edilmiştir. İkinci ihale dönemi ancak 5 Haziran 2008 tarihinde başlamıştır. İhale süreci ancak 2009 başında tamamlanmış, temmuz ayının sonunda da yeni hizmet dönemi başlamıştır. Ancak bu teknolojiye, Türkiye, Angola, Özbekistan, Ermenistan, Nijerya, Nikaragua ve Suriye'den sonra dünyanın 121. Ülkesi olarak geçebilmiştir. Bununla birlikte, söz konusu standartlara geçiş dönemindeki problemlerin yanı sıra, Türkiye'nin daha da bir önemli sorunu söz konusu standartların geliştireceği yeni hizmet ve servislerin nasıl yönetilebileceğidir. Türkiye için, 3 G ihalesinin ardından geleneksel olarak birbirinden ayrı sektörler halinde düzenlenen hizmetlerin ortak bir platformdan verilmesi, yaygın ismi ile yakınsama (*convergency*), geçmişte ayrı teknoloji, piyasa veya politikalarla tanımlanan endüstriyel yapıları bir araya getiren kapasitenin yönetilebilirliğine dair önemli soruları da birbiri ardına getirecektir. Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri'nin politika pratikleri arasında da bir dizi farklılığın gözlemlendiği,

yakınsamanın nasıl yönetilebileceği Türkiye için belirgin değildir. Geçmişte birbirinden ayrı politikalarla tanımlanabilen yayıncılık ve telekomünikasyon sektörleri arasındaki sınırların giderek birbiri içerisinde erimesi yeni politikaların ve yeni kurumların hazırlanmasını dayatacaktır. Ancak, Türkiye'nin, henüz geleneksel yayıncılık sektöründe kurallarını geliştiremediği, frekans tahsislerinin yapılmamış olması, 4756 sayılı Yasa'da düzenlenen medya mülkiyeti ve tazminat cezalarının Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmesine rağmen hükümetin yeni bir yasal düzenleme getirmemiş olduğu düşünüldüğünde, yeni medyaya dair düzenlemelerin nasıl yapılabileceği ise ayrıca tartışılmalıdır. Örneğin Türkiye, İngiltere'nin 2003 yılında gerçekleştirdiği, birbirine yakın düzenleyici otoriteleri tek bir çatı altında birleştirerek sistematik bir politika üretme kararlılığına sahip olabilecek midir? İngiltere, 2003 yılında hem geleneksel yayıncılık sektöründe hem de telekomünikasyon alt yapısında faaliyet gösteren 5 farklı düzenleyici otoriteyi^{xiv} birleştirerek “İletişim Ofisi” (Ofcom) halinde tek bir otorite altında birleştirmiştir. Türkiye'nin yayıncılık ve telekomünikasyon alanında karşılaşılabileceği bir yakınsama sürecini, sistematik politika sürecinin eşlik ettiği tek bir düzenleyici otorite ile yönetebileceğine dair bir eğilimi ise bulunmamaktadır. Radyo ve Televizyon Üst Kurumu ile Telekomünikasyon Üst Kurumu, İletişim ve Bilgi Teknolojileri Kurumu ile Rekabet Kurumu arasında bir koordinasyon gerçekleştirmesi bu bağlamda anlamlı olacaktır. Türkiye'nin kapitalist sermaye birikimindeki değişime koşut olarak geçirdiği bir dizi değişim, aslında bir yanıyla Amerika Birleşik Devletleri'nin inşa ettiği medyanın küresel yönetimi ve diğer yanıyla ulus üstü bir proje olarak Avrupa Birliği düzenlemeleri karşısında bir bakıma “arada kalmışlığı” dayatmaktadır. Türkiye, enformasyon ve iletişim teknolojileri alanında daha çok politika üreten değil, gelişmiş ülkelerden politika ithal eden bir ülke konumundadır. Ancak; gelişmiş ülkelerin henüz 1980'den önce iletişim alt yapısına dair sorunlarını çözdüğü dikkate alındığında, Amerika Birleşik Devletleri veya Avrupa Birliği'nde üretilen politikaların ülkeye transfer edilmesinin anlamlı bir katkı sağlayamadığı da süre giden özelleştirme operasyonları, düzenleyici otoriteler arasında herhangi bir koordinasyonun dahi kurulmadığını ortaya çıkartan yönetmelikler içerisinden okunmaktadır. Bununla birlikte, medya politikalarının işlevleri yalnızca medya sektörünü yönetmek değildir. Medya politikaları, toplumdaki çoğulcu ve çok sesli yapının yansıtılması bağlamında ülkenin siyasal yapısını da olanca

açıklığı ile sergileyen düzenlemelerdir ve Türkiye'nin bu bağlamda, medya ve demokrasi arasında köprü oluşturmaya dair, önemli görevleri bulunmaktadır.

Türkiye'nin medya ve demokrasi arasındaki köprüsünü oluşturabilmesi, bilgi toplumu ve bileşenlerini, toplumun refahını yükseltmeye dair kullanabilmesi için harekete geçmesi gerekmektedir. Bu bağlamda Türkiye'nin iki alternatif arasında bir seçim yapması gereklidir. Türkiye'nin ilk alternatifi, bugün olduğu gibi, serbest pazar düzenlemelerini sürdürmek ve enformasyonu ticari antlaşmaların bir parçası olarak kabul etmesi oluşturmaktadır. Türkiye'nin ikinci alternatifi ise, Amerika Birleşik Devletleri'nin veto etmesine rağmen, otuz ülkenin onaylaması ile Mart 2007 tarihinde yürürlüğe giren ve Unesco tarafından düzenlenen *“Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expression”* sözleşmesine taraf olmayı, en azından düşünmesinden geçmektedir.

Sözleşme, taraf olan diğer ülkelerde de olduğu gibi, Türkiye'ye de hem gelişmenin sömürgeleşme olmadığını yeniden hatırlatacak hem de Türkiye'nin, yayıncılığın görevleri arasında kamu hizmetinin de yer aldığını yeniden fark etmesini sağlayacaktır. Türkiye'nin de enformasyon toplumu olabilme yolunda ilerlememesi, süre giden özelleştirme ve bilgiyi ticari meta haline dönüştürmekten değil aksine, kamu yararını yeniden düşünmesinden geçmektedir.

Kaynakça

- BAR, François ve Christian Sandvig (2008). “US Communication Policy after Convergence”. **Media, Culture and Society Vol 30(4)** London, Thousand Oaks ve New Delhi: Sage Publication. 531 – 550.
- BARRETT, Oliver Boyd (2006). “Cyberspace, Globalization and Empire”. **Global Media and Communication Vol2(1)**. Los Angeles, London, New Delhi ve Singapore: Sage Publications. 21 – 41.
- BAŞARAN, Funda (2004). “Enformasyon Toplumu Politikaları ve Gelişmekte Olan Ülkeler”. **İletişim Araştırmaları 2004. 2(2)**. Ankara: Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları. 7 – 31.
- BONDEBJERG, Ib ve GOLDING, Peter (2004). “Introduction: Changing Media – Changing Europe: Interdisciplinary and Dynamic Research Agenda”. **European Culture and the Media: Changing Media – Changing Europe Series Volume 1**. İçerisinde. Ed: Ib Bondebjerg ve Peter Golding. Bristol: Intellect Books. 9 – 19.
- CHRISTOU, George ve SIMPSON, Seamus (2007). “Gaining a Stake in Global Internet Governance: The EU, ICANN and Strategic Norm Manipulation”. **European Journal of Communication Vol 22(2)**. London, Los Angeles, New Delhi ve Singapore: Sage Publications. 147 – 164.
- COLLINS, Richard (2006). “Internet Governance in the UK”. **Media, Culture and Society Vol 28(3)**. London, Thousand Oaks ve New Delhi: Sage Publication. 337 – 358.
- COOKE, Louis (2007). “Controlling the net: European Approaches to Content and Access Regulation”. **Journal of Information Science. 33(3)**. London, Thosand Oaks ve New Delhi: Sage Publication. 360 – 376.
- GERAY, Haluk (2002). **İletişim ve Teknoloji: Uluslararası Birikim Düzeninde Yeni Medya Politikaları**. Ankara: Ütopya Yayınevi.

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı 24 Nisan – Mayıs – Haziran – 2011

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN

<http://www.akademikbakis.org>

GOLDING, Peter (2003). “Küresel Köy mü? Kültürel Yağma mı? İletişim Devriminin Eşitsiz Mirası”. Çev: Nil Senem Çinga, Erhan Baltacı ve Özge Yalçın. Ed: Robert McChesney, Ellen Meiksins Wood ve John Bellamy Foster. Ankara: Epos Yayınevi.

<http://www.internetworldstats.com> (b). “Internet Users in the World”.

<http://www.bilgitoplumu.gov.tr/yayin/TUENA – RAPOR.pdf>

<http://www.internetworldstats.com> (a). “Internet Usage Statistics: The Internet Big Picture. World Internet Users and Population Stats”.

<http://www.internetworldstats.com> (c). “Internet Users in the European Union”.

<http://www.internetworldstats.com> (d). “Internet Usage in the European Union Candidate Countries”.

[https://www.tk.gov.tr/Türk Telekom'un Özelleştirme Süreci ve Sonrasındaki Gelişmeler ve Sektöre Etkileri](https://www.tk.gov.tr/Türk_Telekom'un_Özelleştirme_Süreci_ve_Sonrasındaki_Gelişmeler_ve_Sektöre_Etkileri). Hazırlayanlar: M. Kasım Cantekinler, A. Deniz Çaycı, Özlem Daşdemir, Faruk Yayla, Ramazan Yılmaz.

HUMPHREYS, Peter (2002). “Europeanization, Globalization and Policy Transfer in the European Union: The Case of Telecommunications”. **Convergence: The International Journal of Research into New Media Technologies. Vol8(3)**. London, New York, Thousand Oaks ve New Delhi: Sage Publications. 52 – 79.

KAZGAN, Gülten (2002). **Tanzimattan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi**. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

LIVINGSTONE, Sonia, LUNT, Peter ve MILLER, Laura (2007). “Citizens, Consumers and the Citizen – Consumer: Articulating the Citizen Interest in Media and Communications Regulation”. **Discourse & Communication. Vol 1(1)**. London, Thousand Oaks ve New Delhi: Sage Publication. 63 – 89.

MICHALIS, Maria (1999). “European Broadcasting and Telecoms: Towards a Convergent Regulatory Regime?”. **European Journal of Communications 14(2)**. London, Thousand Oaks ve New Delhi: Sage Publications. 147 – 171.

ÖNDER, Can (2005). “Türk Telekom'un Özelleştirilmesi: İslami Sermaye Üzerine, İtalyan Sosu”. <http://www.sendika.org>. 1 – 3.

PICARD, Victor (2007). “Neo Liberal Visions and Revisions in Global Communication Policy From NWICO to WSIS”. **Journal of Communication Inquiry. Vol:31 Number: 2**. London, Thousand Oaks ve New Delhi: Sage Publications. 118 – 139.

PUPPIS, Manuel (2008). “National Media Regulation in the Era of Free Trade: The Role of Global Media Governance”. **European Journal of Communication Vol23(4)**. Los Angeles, London, New Delhi ve Singapore: Sage Publications. 405 – 424.

RABOY, Marc (2002). “Media Policy in the New Communications Environment”. **Global Media Policy in the New Millennium**. Ed: Marc Raboy içinde. Luton: University of Luton Press. 3 – 16.

SCHILLER, Dan (1999). **Digital Capitalism: Networking the Global Market System**. Chambridge: MIT Press.

SCHILLER, Dan (2006). “İletişim ve Kriz: Enformasyona Dayalı Kapitalizm ve Kontrol Devleti”. **İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi. Sayı: 23, 27 – 40**. Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları.

SCHNEIDER, Volker (1997). “Different Roads to the Information Society ? Comparing U.S and European Approaches from a Public Policy Perspective”. **The Social Shaping of Information Superhighways** içinde. Der: Herbert Kubicek, Robin Williams ve William H. Dutton. Frankfurt: Campus Verlag Press. 339 – 357.

SIMPSON, Seamus (2005). “Telekomünikasyonda Pazarın Serbestleşmesi ve Avrupa Birliği Düzenleme Çerçevesinin Doğuşu: Yapısal Değişim ile Ulusal ve Avrupa Düzeyleri Arasındaki Etkileşim”. **Avrupa Birliği ve Türkiye’de İletişim Politikaları: Pazarın Düzenlenmesi, Erişim ve Çeşitlilik** içinde. Der: Mine Gencel Bek ve Deirdre Kevin. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi. 37 – 75.

- ŞENES, Fikret (2004). “Sermaye Birikiminin Çelişkili Sürekliliği Türkiye’nin Küresel Kapitalizmle Bütünleşme Sürecine Eleştirel Bir Bakış”. **Neoliberalizmin Tahribatı:2000’li yıllarda Türkiye** içinde. Ed: Neşecan Balkan, Sungur Savran. İstanbul: Metis Yayınları. 9 – 44.
- TÖRENİ, Nurcan (2005). “Türkiye’de Telefon Haberleşmesi Alanında Yaşanan Dönüşüm: Neo Liberal Politikalar Eşliğinde Ulus Devletin Elinden Alınan Politika Araçları”. **Kültür ve İletişim 8(1)**. Ankara: Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları. 11 – 40.
- WHEELER, Mark (2002). “Tuning into the New Economy: The European Union’s Competition Policy in a Converging Communications Environment”. **Convergence: The International Journal of Research into New Media Technologies. Vol8(3)**. London, New York, Thousand Oaks ve New Delhi: Sage Publications. 98 – 116.
- WINSECK, Dwayne (2002a). “Netscapes of Power: Convergence, Consolidation and Power in the Canadian Mediascape”. **Media, Culture&Society. Vol: 24**. London, Thousand Oaks ve New Delhi: Sage Publication. 795 – 819.
- WINSECK, Dwayne (2002b). “Wired Cities and Transnational Communications: New Forms of Governance for Telecommunications and the New Media”. **Handbook of New Media** içinde Ed: Leah A. Lievrouw ve Sonia Livingstone. London, Thousand Oaks ve New Delhi: Sage Publication. 393 – 410.

Notlar

ⁱ Özellikle söz konusu iddia, internete dair politika çalışmalarının yalnızca DNS (Alan Adı Sistemi) ve ICANN (İnternet yönetiminde kabul edilen isimler ve sayılara dair şirket) ile sınırlandırılmasına yol açmakta ve ulusal internet yönetimini yine söz konusu alanlarla sınırlandırmaktadır.

ⁱⁱ Üçüncü Dünya ülkeleri

ⁱⁱⁱ Haluk Geray (2002:80), AT & T şirketinin yedi ayrı bölgeye ayrılmasıyla aslında yeni bir tekelin bu kez de Bell şirketinin tekelinin oluştuğunu belirler. Dönem içerisindeki egemen görüşe göre, AT&T’nin yerel ve uzun mesafe hizmetlerinde evrensel hizmetten kaynaklanan yükümlülüğü gereği uluslararası telefon görüşmelerini yüksek tutarak diğer hizmetlere yönelik çapraz sübvansiyon yaptığını inanılmaktaydı.

^{iv} Bununla birlikte, 1987 tarihinde yürürlüğe giren Avrupa Tek Senedi gereğince başlatılan Topluluk “iç pazarını” oluşturma programı ile telekomünikasyon sektöründe standartlarının sağlanması ve uluslararası arenada Avrupa ortak polarizasyonunun belirlenmesi hedeflenmiştir. Aynı yıl yayınlanan Yeşil Kitap ile telekomünikasyon hizmetleri ve cihazlarda ortak bir pazar anlayışının geliştirilmesi amaçlanmıştır.

^v Roma Sözleşmesinin özellikle 90(3), 100. ve liberalleştirme programının izlenmesi bağlamında 97. maddeleri örnek olarak verilebilir.

^{vi} Tİ’ler giderek bağımsızlaşıp pazar yeni işleticilere serbest rekabet olanağı verecek biçimde açılmaya başlandıktan sonra, pazara girenlerin evrensel hizmet yükümlülüğünün maliyetini paylaşmasını düzenleyecek olan ilkelerin açıkça belirlenmesi gerekli olmuştur. Bölgesel/küresel telekomünikasyon hizmeti pazarlarının oluşmasının önkoşullarından birisi rekabetin benimsenmesidir. Tİ’lerin eşit koşullarda rekabet edebilecekleri bir ortamın yaratılması, aynı zamanda ülke evrensel hizmet yükümlülüklerinin karşılaştırılabilirliğini varsaymaktadır (www.tubitak.gov.tr).

^{vii} Özelleştirme eğiliminin artarak devam etmesi, yeni medya ve iletişim teknolojileri alanında yurttaş yerine tüketici tercihi öne çıkartan politika yapma eğilimi vb.

^{viii} O kadar ki, Avrupa Birliği içerisinde internet kullanım ortalaması %60.7 iken, dünyanın geri kalan bölgelerindeki ortalama %20.5 dir.

^{ix} Avrupa Birliği yeni medya ve iletişim teknolojileri alanına çoğu kez işsizliği azaltan, alandaki artan rekabetin sektörde düzenli bir gelişmeye yol açacağı ve internetin akademik bir araştırma alanı olarak da kurumsallaşabileceği varsayımlarına dayanmaktadır.

^x Enformasyon yazılım uygulamaları, ağ standartlarının geliştirilmesi, ara bağlantılar ve gönderim protokolleri ve tüm süreci hem işletecek hem de kullanacak olan insan gücü vb

^{xi} 2003 yılı toplantısı ise, Amerika Birleşik Devletleri’nin küresel hegemonyasına tanık olmuştur. 176 ülkeden 11.000 katılımcı ile gerçekleşen toplantıya, 50 ülke cumhurbaşkanı, başbakan veya eski başkan düzeyinde, 82 bakan ve 26 delegasyon başkanının yanı sıra çok uluslu şirketler, sivil toplum kuruluşları ve uluslararası organizasyonlardan da geniş bir katılım sağlanmıştır.

^{xii} Dolowitz ve Marsh’ın (aktaran Humphreys, 2002:53) ifadeleri ile politika transferi; eski veya yeni bir siyasal sistem içerisindeki düşünceler, kurumlar, kurumsal düzenlemeler ve konu üzerindeki bilgi birikiminin diğer bir siyasal sistem tarafından politikaların geliştirilmesinde kullanılmasıdır.

^{xiii} Örneğin GATS antlaşmaları ile gelecekte kamu hizmeti yayıncılığını önemli tehditler beklemektedir. Kamu hizmeti yayıncılığını yalnızca rekabet kuralları çerçevesinde değerlendiren antlaşmalar, giderek böylesi bir yayıncılığın kamu kaynaklarıyla finanse edilmesine de karşı çıkmaktadır. Yeni medya ve iletişim teknolojilerinin kullanılarak üretildiği yeni servisleri (web televizyonu, web siteleri, sayısal televizyon vb) e – ticaret (e – commerce) ve sanal eşya (virtual goods) olarak değerlendirmeyi amaçlayan GATS antlaşmaları, bu alanda süre giden liberal politikaları daha da derinleştirmeyi ve kamu hizmeti yayıncılığı modelini sonlandırmayı amaçlamaktadır.

^{xiv} Independent Television Commission (ITC), The Broadcasting Standards Commission (BSC), The Radio Authority (RA), The Raidocommunications Agency, Office of Telecommunications (OFTEL).